

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

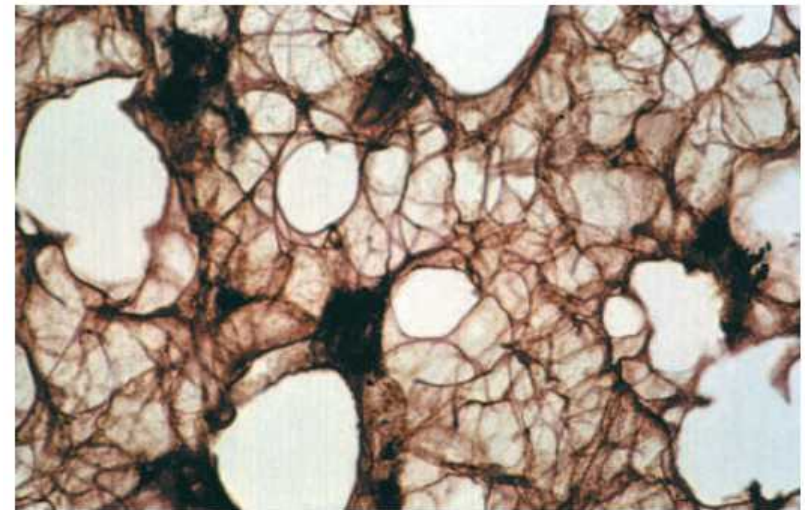
Patologické stavy spojené s ROS a RNS - 2.část

Úloha ROS a RNS při plicních a kardiovaskulárních nemocech, diabetes, karcinogenezi, poškození kůže

PharmDr. Ján Vančo, Ph.D.
Ústav chemických léčiv, FaF VFU Brno

Úloha ROS a RNS u plicních nemocí

- Plíce – jediný vnitřní orgán v kontaktu s vnějším prostředím
- celková plocha 100 m², z toho asi 4 m² dýchací cesty
- velká kontaktní plocha činí dýchací ústrojí velmi citlivým ke kyslíku ale také škodlivinám
- nejvýznamnější škodliviny (plyny a pevné látky)
  - cigaretový kouř
  - oxidy síry a dusíku, ozon – vyvolávají zánět
  - azbest, křemík, oxid křemičitý – depozice, karcinogeneze?
  - paraquat, syntetické xenobiotika

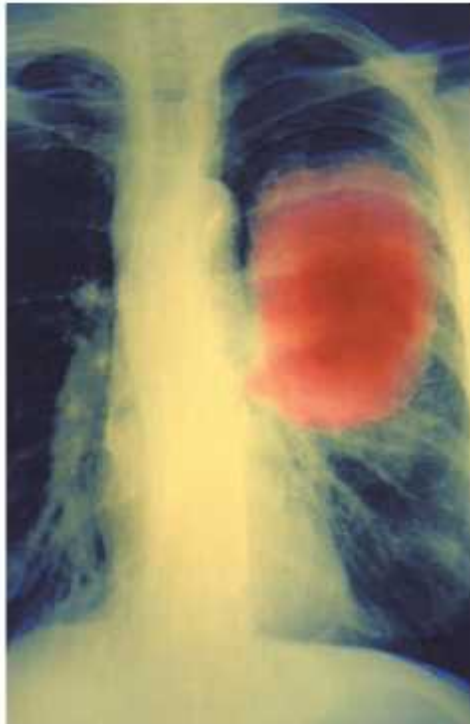

A light micrograph of a human lung containing particles of inspired coal dust (anthracosis). The black masses shown are groups of coal dust particles. (Photograph by Astrid & Hanns-Frieder Michler, Photo Researchers, Inc. Reproduced by permission.)

Úloha ROS a RNS u plicních nemocí

Cigaretový kouř

- bylo v něm identifikováno více než 3000 sloučenin, z nichž minimálně 50 je karcinogenních
- jeden vdech cigaretového dýmu obsahuje až 10^{17} ROS
- způsobuje inaktivaci antiproteas, peroxidaci lipidů buněčných membrán, aktivace transkripčních faktorů (NF- κ B) a genů, poškozují DNA a vede k buněčné smrti nebo karcinogenezi

An x-ray image showing an oval-shaped carcinoma in the left lung (right of image). (Custom Medical Stock Photo. Reproduced by permission.)

A normal lung (left) and the lung of a cigarette smoker (right). (Photograph by A. Glauberman, Photo Researchers, Inc. Reproduced by permission.)

- v alveolách dochází k zánětu a mikrohemoragiím, které vedou k depozici železa a černé pigmentaci tkáně

Úloha ROS a RNS u plicních nemocí

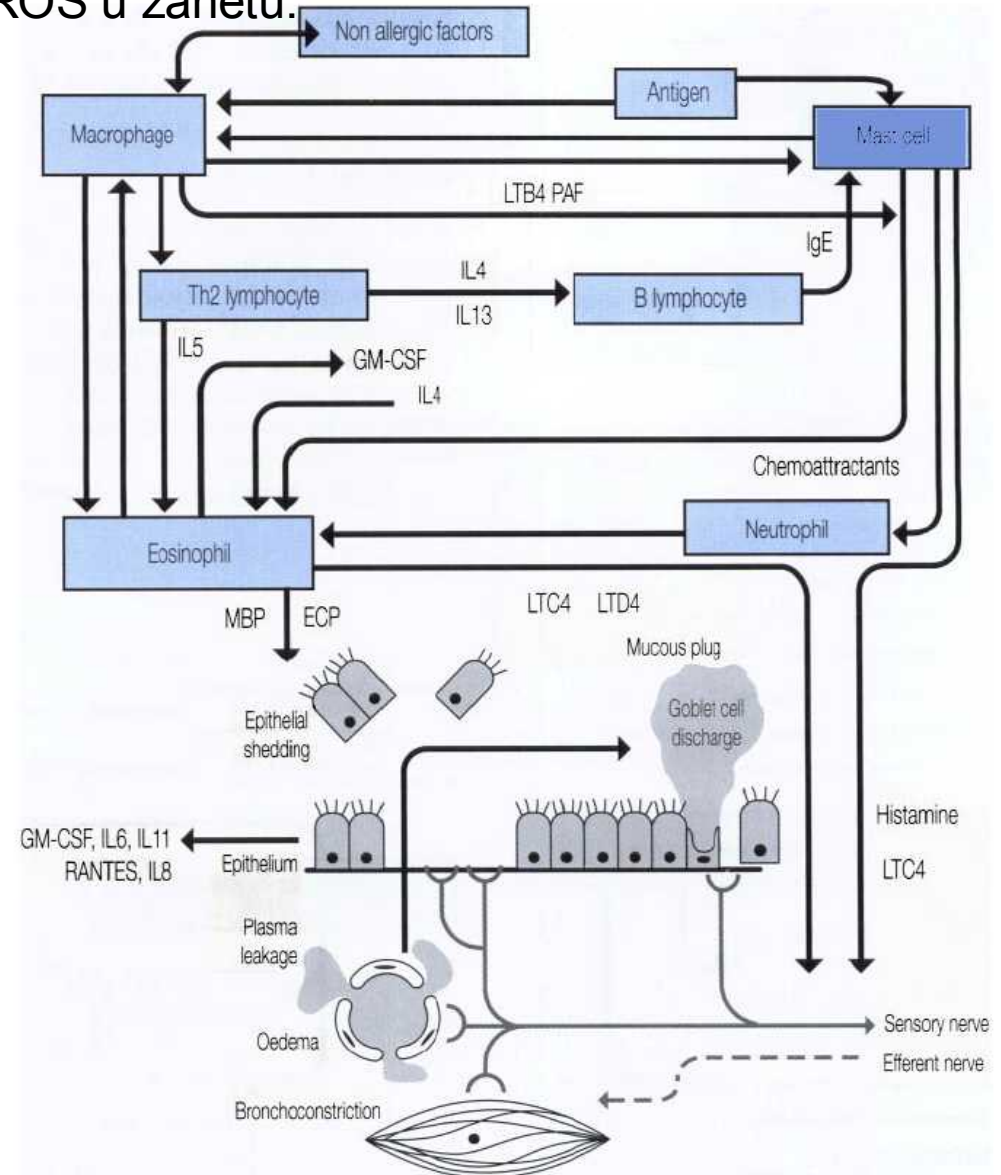
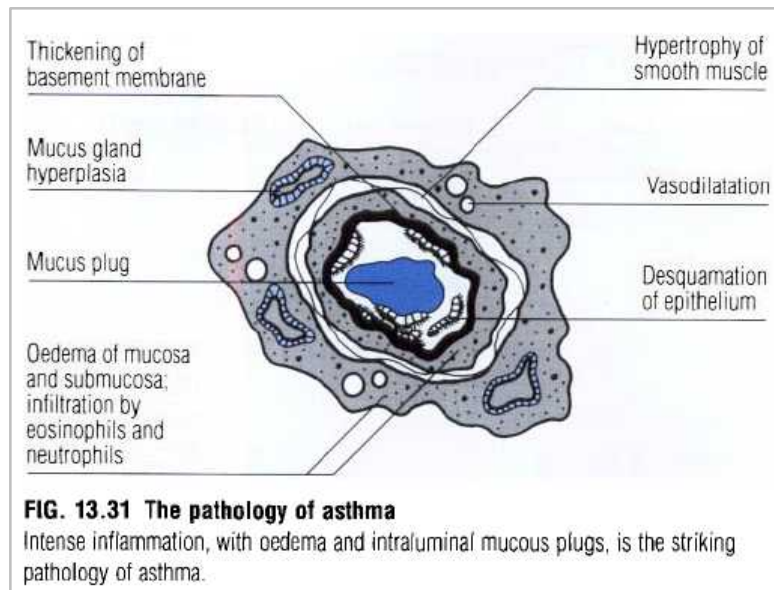
ARDS (adult respiratory distress syndrome)

- akutní selhání plic způsobené edémem
- vzniká z různých příčin: těžký šok, aspirace obsahu žaludku, popáleniny, masivní infekce, traumata, diseminovaná intravaskulární koagulopatie, anafylaxe, působení toxinů, pankreatitida, uremie a jiné
- pneumocyty postižené škodlivinami uvolňují chemokiny – chemotaxe neutrofilů
- aktivované neutrofilů jsou vydatným zdrojem superoxidu a kyseliny chlorné, uvolňují se z nich také proteolytické enzymy kolagenasa a elastasa – tím jsou poškozované kapilární membrány a zvyšuje se jejich permeabilita
- v akutním stadiu ARDS se alveoly plní tekutinou a erytrocyty, neutrofilů, makrofágy a buněčnými fragmenty
- pneumocyty I. typu jsou poškozené a endotelie zduřené – vzniká intersticiální edém
- byla dokázána vyšší koncentrace H_2O_2 v místě poškození

Úloha ROS a RNS u plicních nemocí

Další patologické stavy spojené s účastí ROS u zánětu:

- CHOPN – chronická obstrukční plicní nemoc,
- CHB – chronická bronchitida
- bronchiální astma
- kryptogenní fibrotizující alveolitida

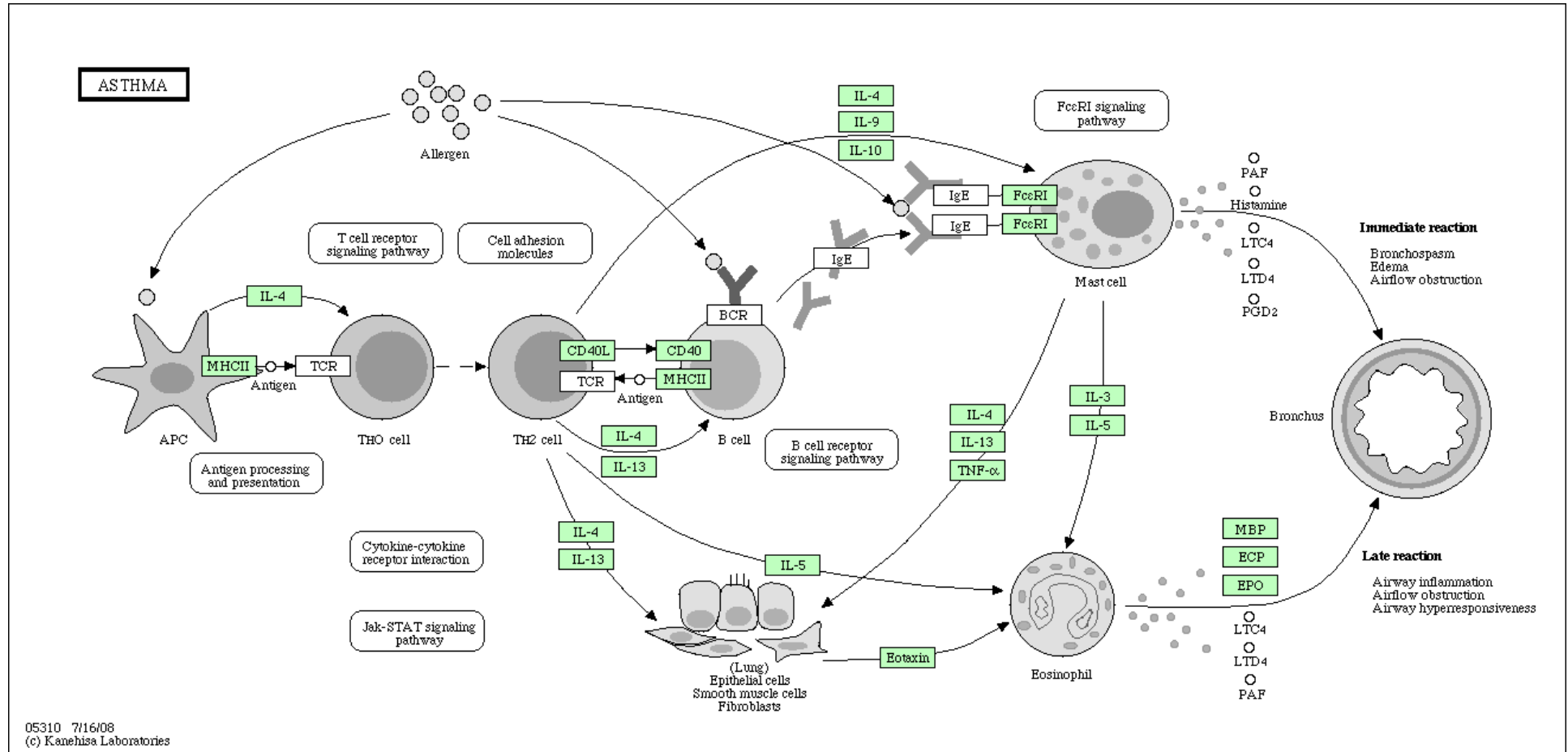

Interaction of inflammatory cells, inflammatory mediators and reflex mechanisms in the airway wall in asthma.

Úloha ROS a RNS u plicních nemocí

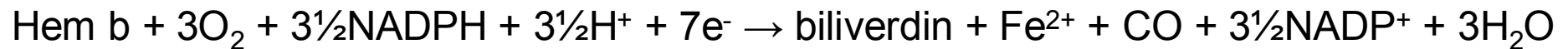
Interakce imunitních buněk u astmatu

Úloha ROS a RNS u plicních nemocí

Perspektivy diagnostiky – analýza vydechovaného vzduchu, kondenzátu, resp. sputa

- u astmy – zvýšená koncentrace vydechovaného NO a přítomnost eosinofilů v sputě, zvýšená koncentrace 3-nitrotyrosinu, nitrosothiolů v sputě, zvýšená koncentrace cysteinyl-leukotrienů LTE₄, LTD₄, LTC₄ a 8-isoprostanu v kondenzátu vydechovaného vzduchu
- u kuřáků byla pozorována vyšší koncentrace CO ve vydechovaném vzduchu – souvislost s aktivací hem-oxygenasy 1 (HO-1) aktivované makrofágy

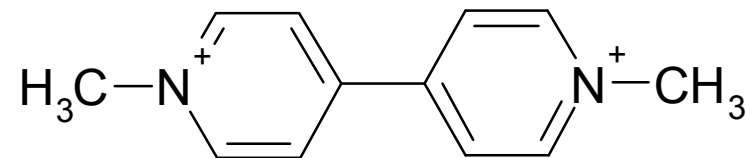
- u všech výše uvedených stavů jsou detekovány zvýšené koncentrace H₂O₂ a malondialdehydu v kondenzátu
- u kuřáků s COPD – detekovány vyšší koncentrace kovů v kondenzátu (Cd, Pb, Al)

zdroj: Corradi M., Mutti A. Acta Biomed. 2005; 76(Suppl 2): 20–29.

Úloha ROS a RNS u plicních nemocí

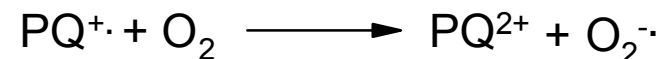
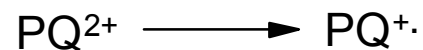
Pneumotoxické látky

- paraquat – *N,N'*-dimethyl-4,4'-bipyridinium dichlorid
- herbicid zasahující do elektrontransportního řetězce ve fotosystému I
- patří do skupiny viologenů – radikálové formy jsou zbarveny ($\lambda_{\max} \approx 600 \text{ nm}$)

2 Cl⁻

- v lidském organizmu je vychytáván polyamínovým systémem a akumulován v plicích
- je metabolizován na stabilní kation-radikál enzymaticky NADPH-cytochrom P-450 reduktasou (Clejan and Cederbaum, 1989), NADH:ubichinon oxidoreduktasou (complex I) (Fukushima et al., 1993; Yamada and Fukushima, 1993), xantinoxidasou (XO) (Winterbourn, 1981; Kelner et al., 1988; Waintrub et al., 1990; Kitazawa et al., 1991), nebo NO-synthasou (NOS) (Day et al., 1999) a následně s kyslíkem je regenerován na dikationt a superoxid (vytváří se redoxní cyklus)

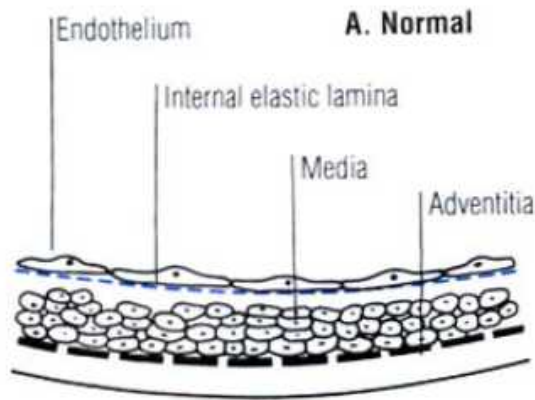
Úloha ROS a RNS u kardiovaskulárních nemocí

Rizikové faktory

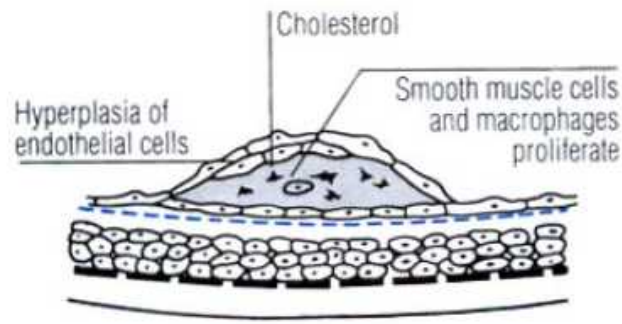
- zvýšené koncentrace celkového cholesterolu (TC), LDL-cholesterolu (LDL-C), snížené koncentrace HDL-cholesterolu (HDL-C), arteriální hypertenze, kouření, diabetes mellitus (DM), oxidační stres

Patologické stavy

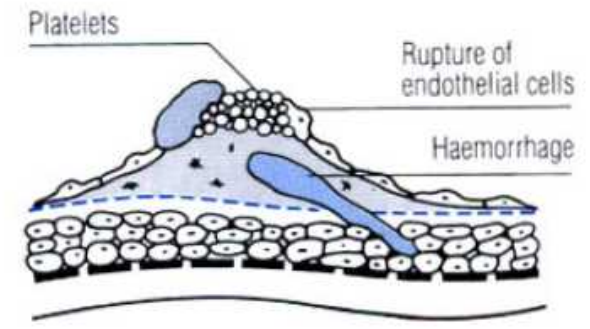
- dysfunkce endotelu a ateroskleróza
- ischemicko-reperfuční syndrom, transplantace srdce, akutní infarkt myokardu, subakutní a chronická ischemická choroba srdeční, reperfuží-indukované arytmie, kongestivní srdeční selhání, srdeční hypertrofie

B. Atheromatous plaque

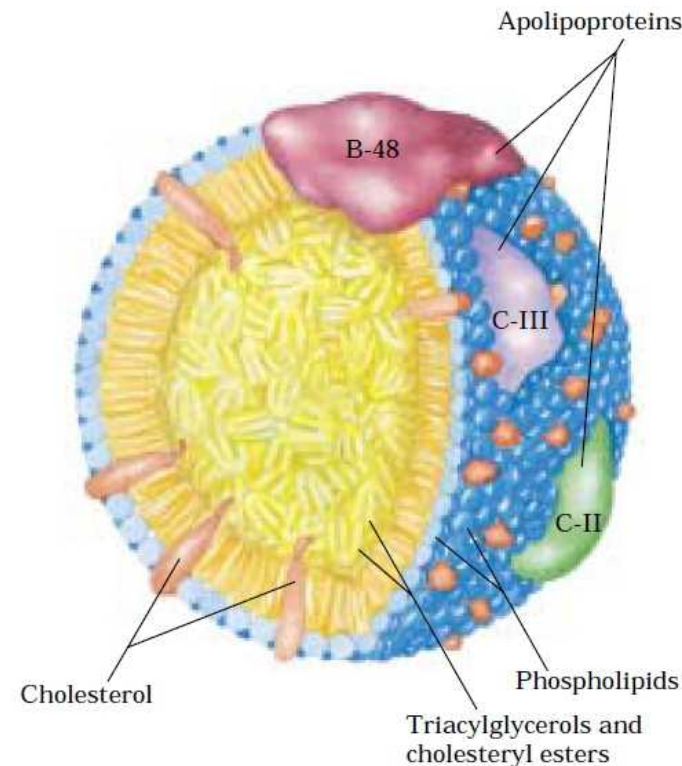
C. Plaque dissection and acute expansion

Úloha ROS a RNS u kardiovaskulárních nemocí

Ateroskleróza

- významný vplyv na poškození endotelu má poměr koncentrace NO a superoxidu
- NO má antiaterogenní efekt – způsobuje vazodilataci, snižuje adhezi a agregabilitu krevních destiček, snižuje adhezi a migraci leukocytů, snižuje produkci superoxidu, snižuje oxidaci LDL, snižuje syntézu DNA, mitogenezi a proliferaci buněk hladké svaloviny
- při zvýšeném poměru koncentrace superoxidu a NO dochází ke tvorbě ONOO⁻ a oxidačnímu poškození endotelu

FIGURE 17-2 Molecular structure of a chylomicron. The surface is a layer of phospholipids, with head groups facing the aqueous phase. Triacylglycerols sequestered in the interior (yellow) make up more than 80% of the mass. Several apolipoproteins that protrude from the surface (B-48, C-III, C-II) act as signals in the uptake and metabolism of chylomicron contents. The diameter of chylomicrons ranges from about 100 to 500 nm.

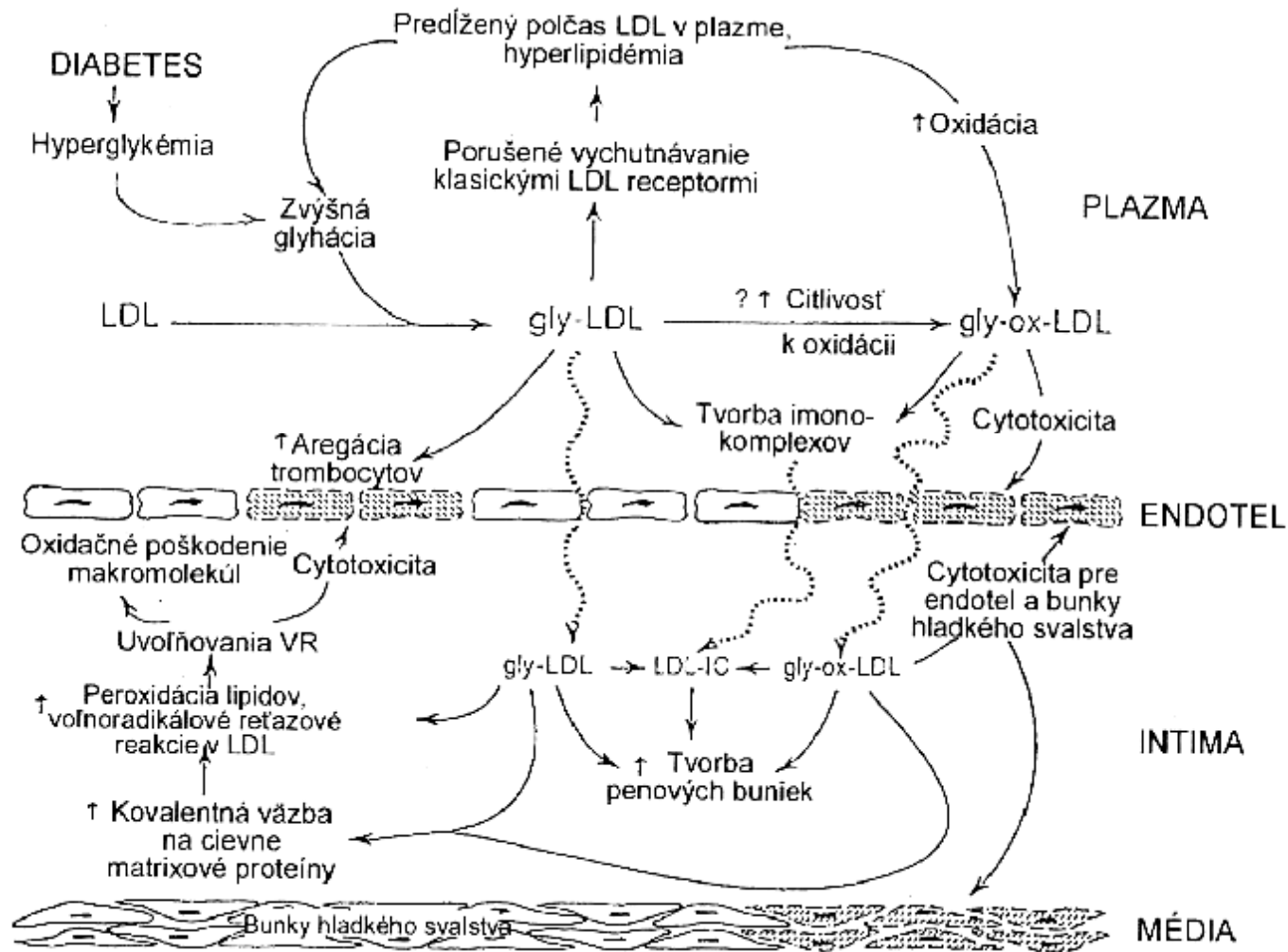
Úloha ROS a RNS u kardiovaskulárních nemocí

Low-density lipoprotein (LDL)

- má molekulovou hmotnost asi 2500 kDa, jádro obsahuje asi 1600 molekul esterů cholesterolu a 200 molekul triacylglycerolů; vnější obal je tvořen asi ze 700 molekul fosfolipidů, 600 molekul cholesterolu a apolipoproteinu B-100
- na efektorových buňkách (téměř všechny buňky) – receptor pro LDL, který rozpoznává právě apolipoprotein B-100, jeho molekulová hmotnost je asi 160 kDa
- jsou citlivé ke oxidaci a povrchové modifikaci (glykace, acylace)
- potom nemůžou být rozpoznány LDL-receptorem efektorových buněk, ale cirkulují krevním řečištěm
- poškozením fosfolipidové obálky získávají toxický potenciál pro endotel, jsou schopny pronikat do cévní stěny
- jsou rozpoznatelné pro makrofágy – vznikají pěnové buňky
- působením volných radikálů, produkovaných makrofágy dochází k iniciaci lipoperoxidace
- buňky hladké svaloviny a makrofágy produkují cytokiny a dochází k chemotaxi dalších monocytů

Úloha ROS a RNS u kardiovaskulárných nemocí

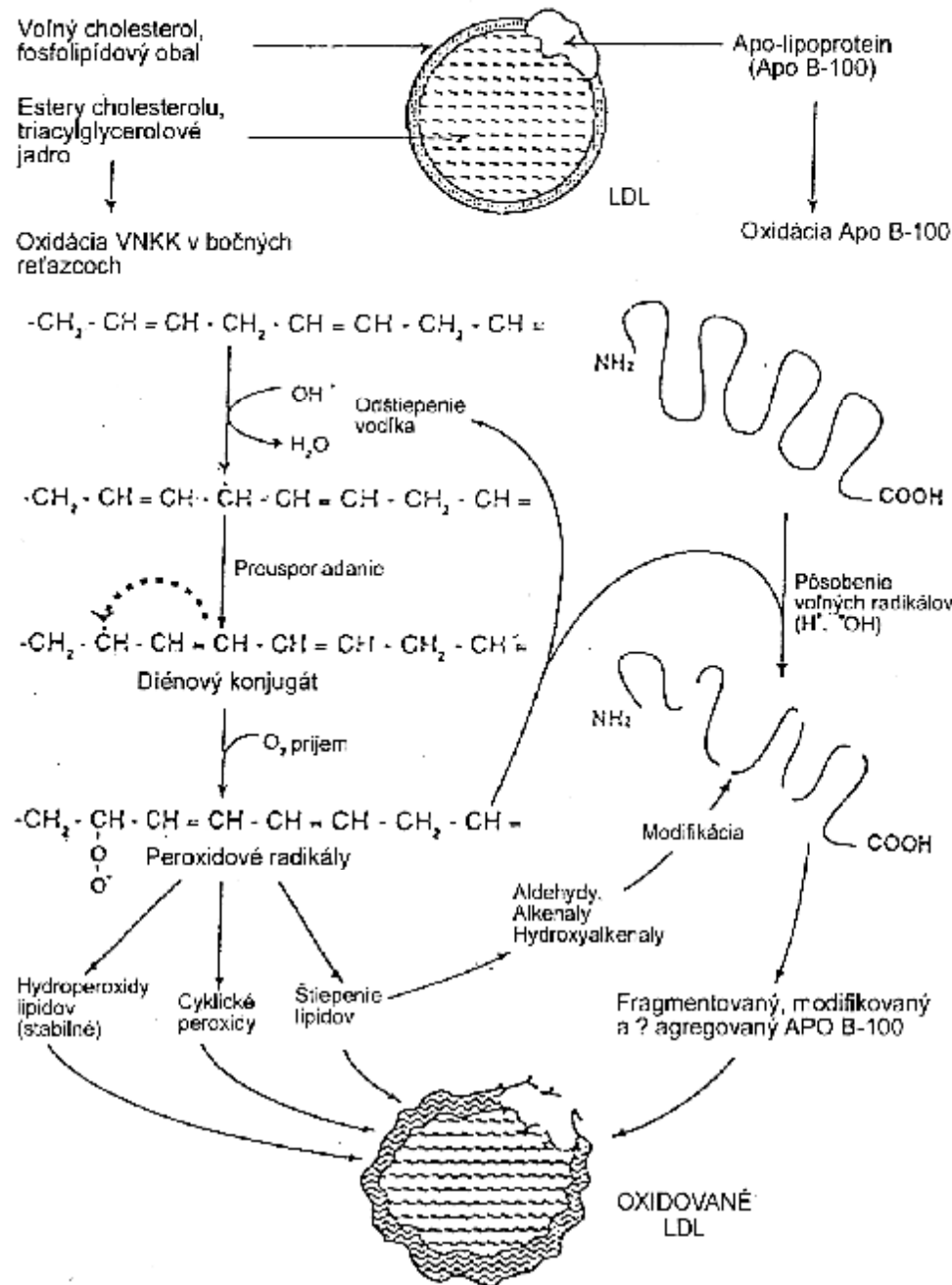
Obr. 5.2. Mechanizmus glykácie a glykooxidácie LDL u pacientov s diabetes mellitus

(podľa Lyons, 1992)

Úloha ROS a RNS u kardiovaskulárných nemocí

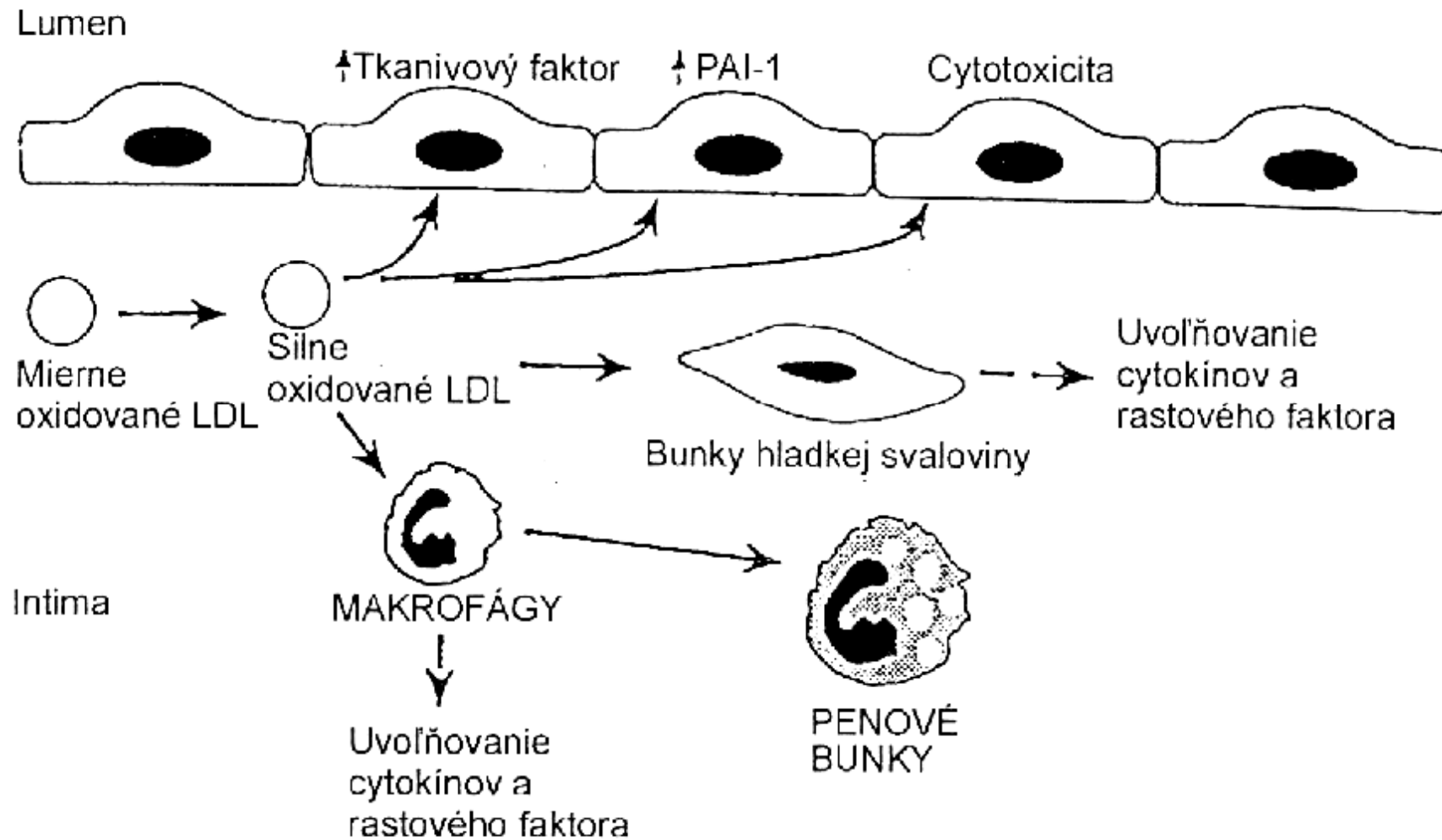
Obr. 5.3. Oxidačné poškodenie LDL – lipidovej aj proteínovej časti

(podľa Lyons, 1991)

Úloha ROS a RNS u kardiovaskulárných nemocí

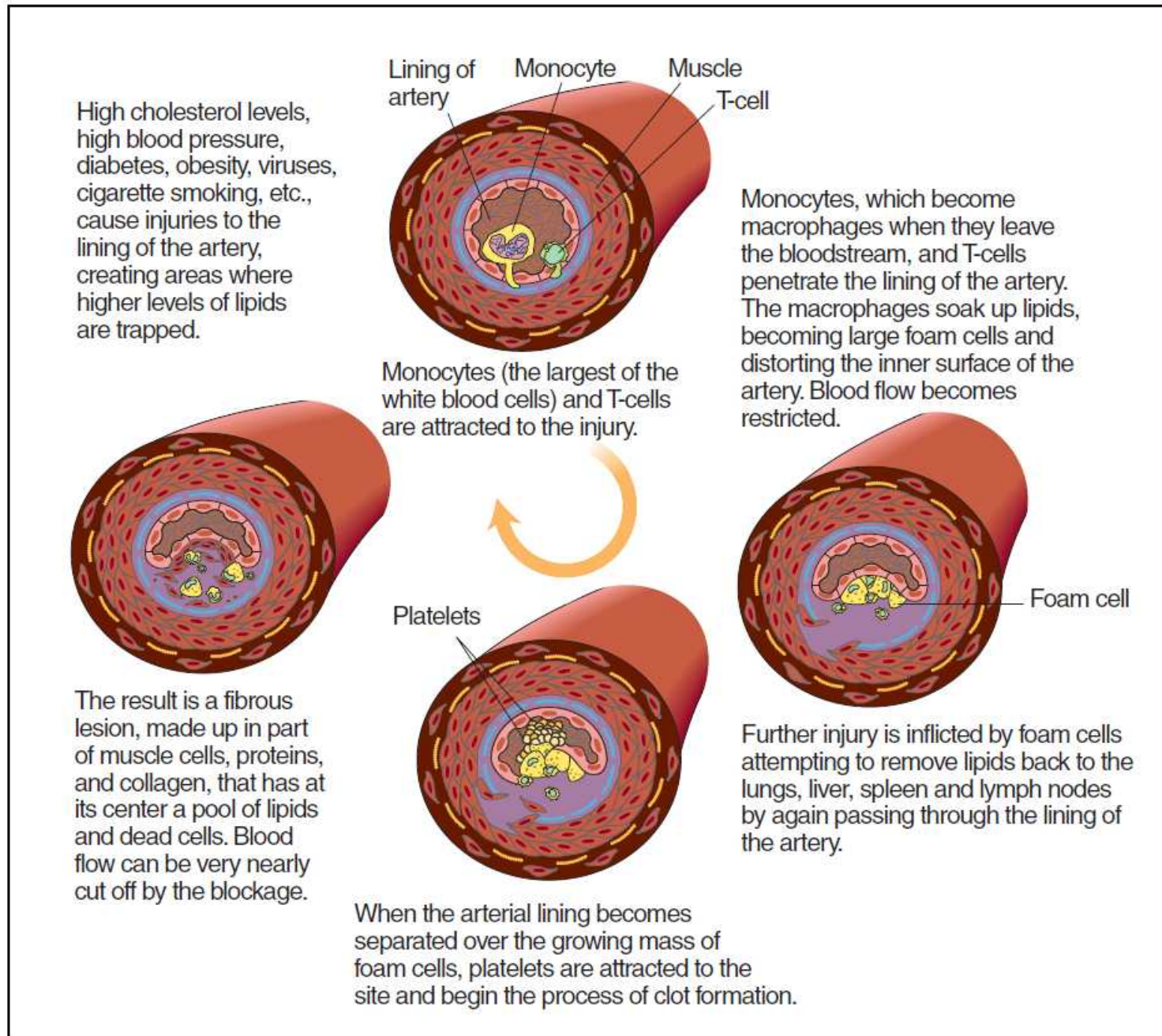
Obr. 5.6. Biologické účinky silne oxidovaných LDL

(podľa O'Brien a Chait, 1994)

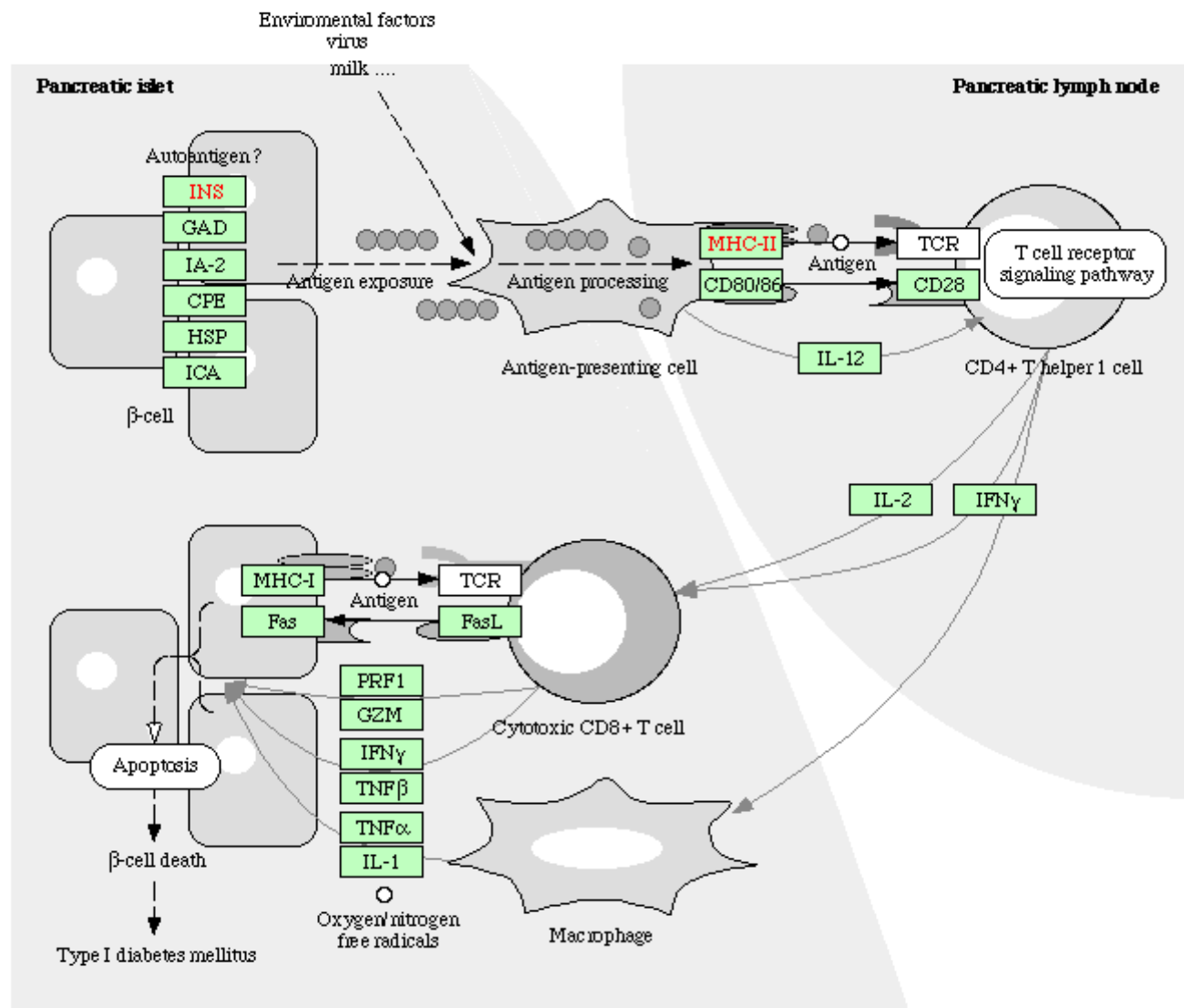
Úloha ROS a RNS u kardiovaskulárních nemocí

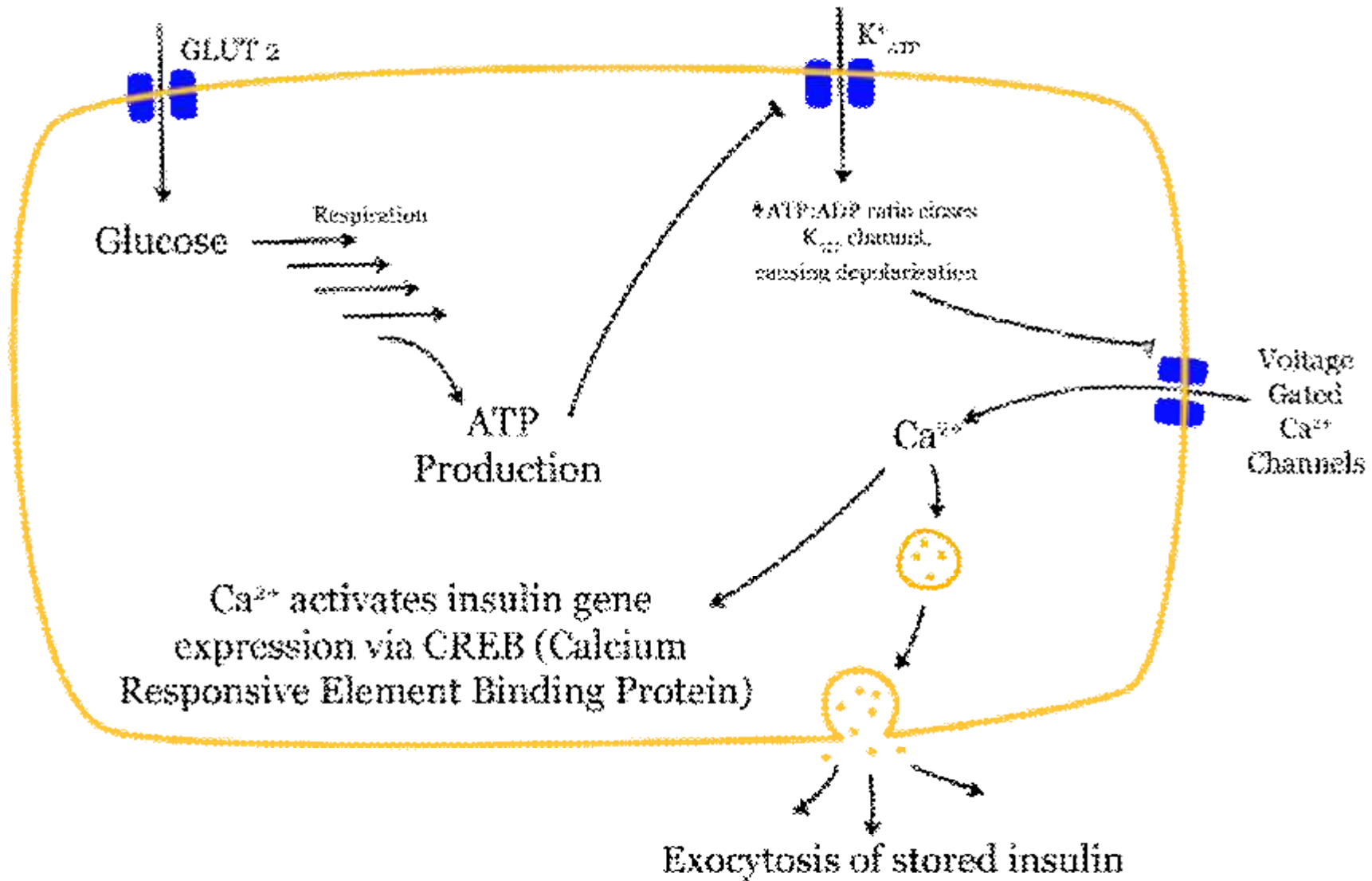

Úloha ROS a RNS u diabetes mellitus

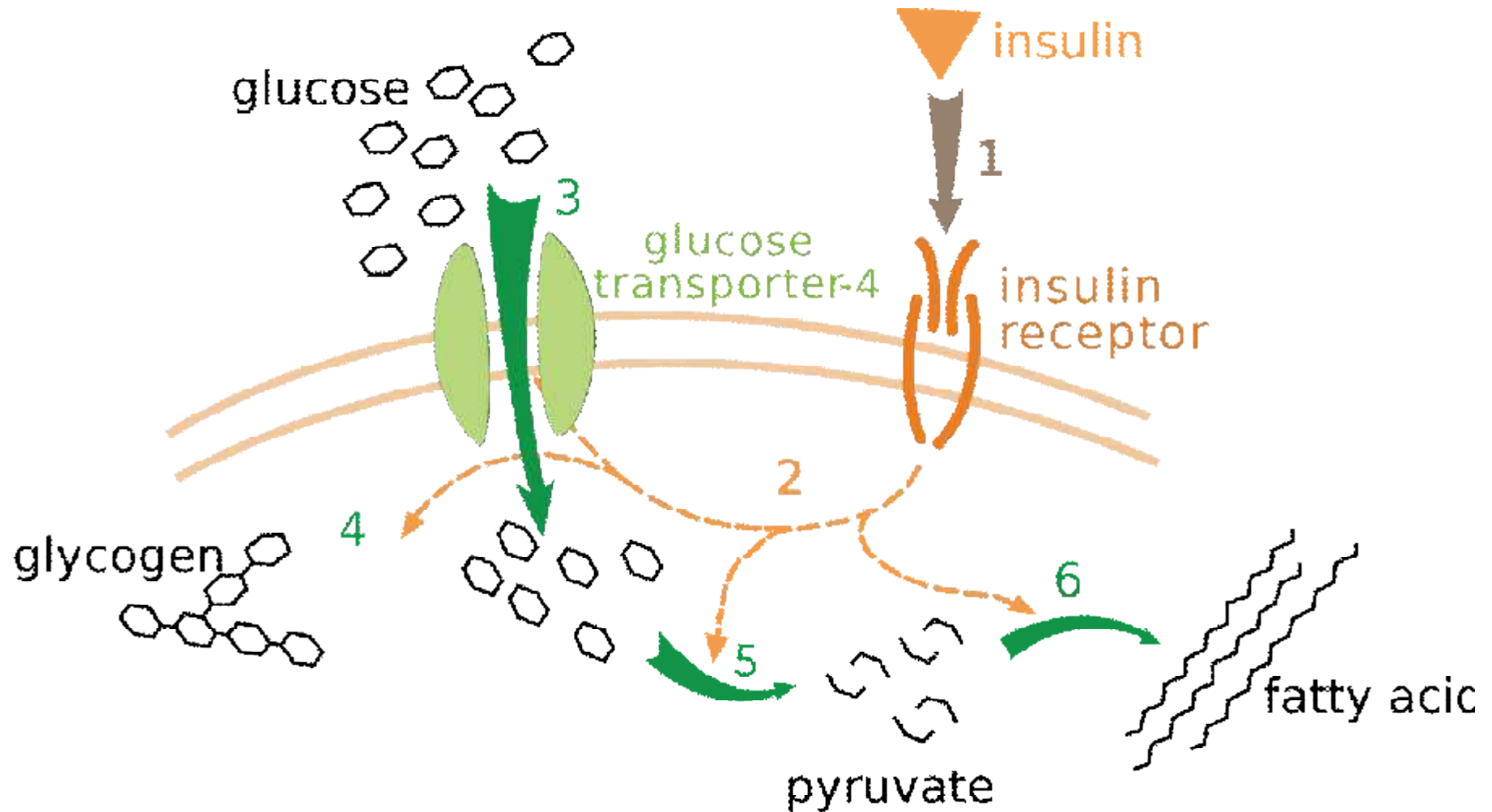
TYPE I DIABETES MELLITUS

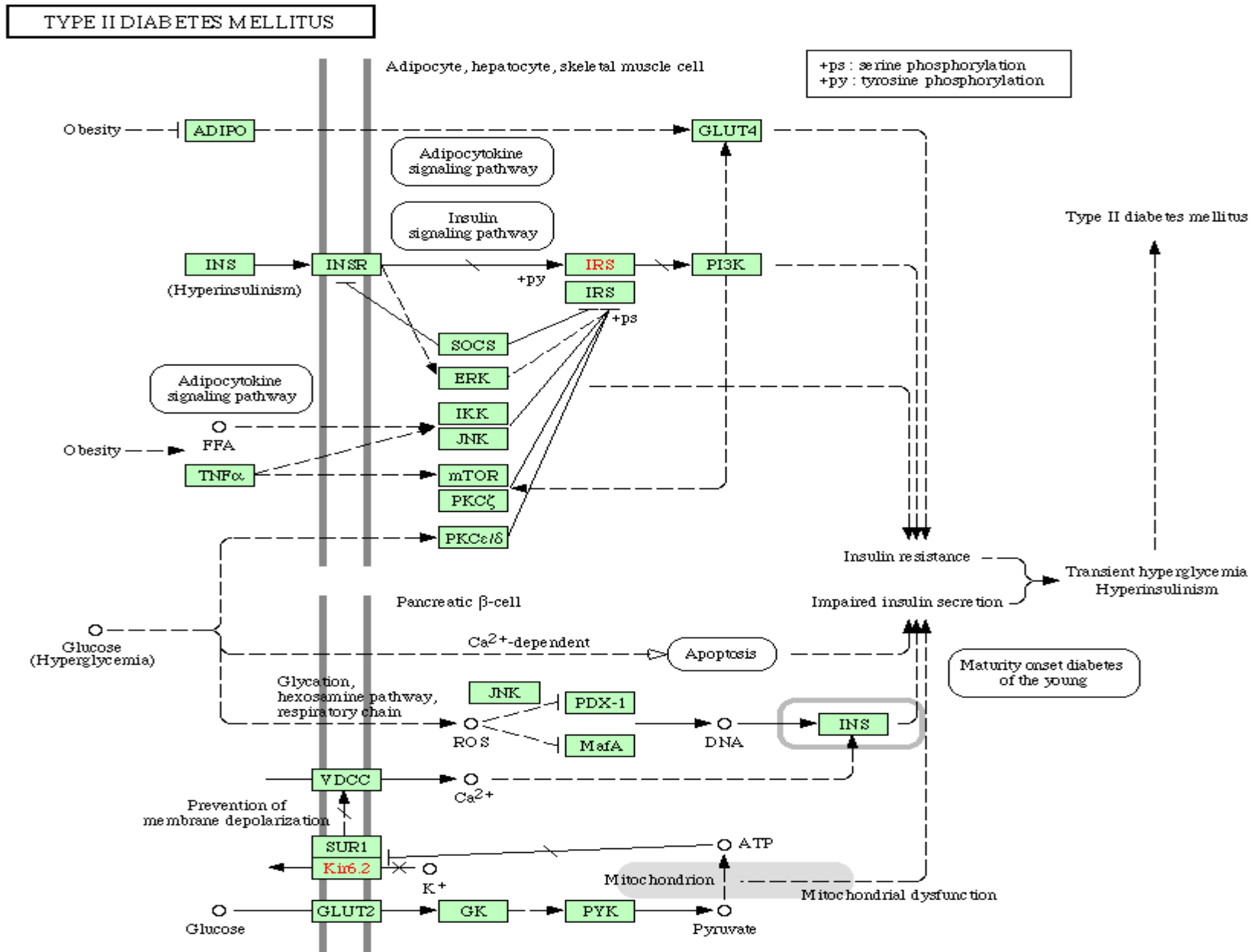
Úloha ROS a RNS u diabetes mellitus

Úloha ROS a RNS u diabetes mellitus

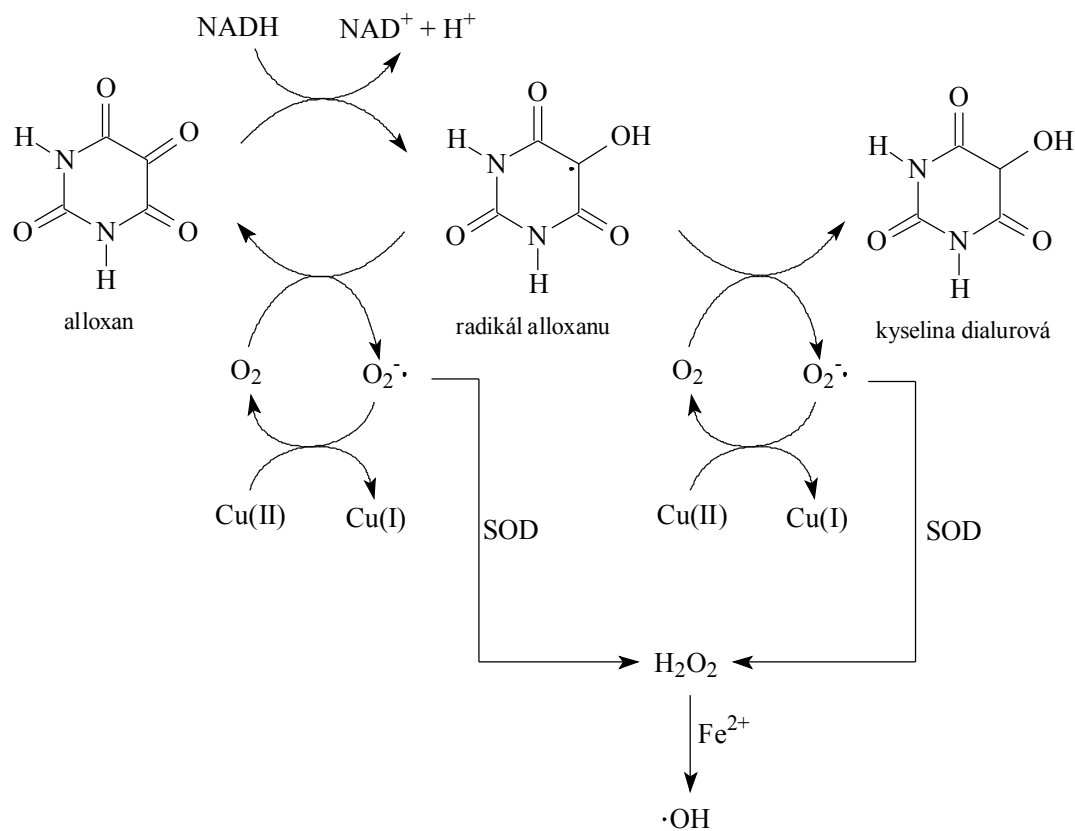
Úloha ROS a RNS u diabetes mellitus

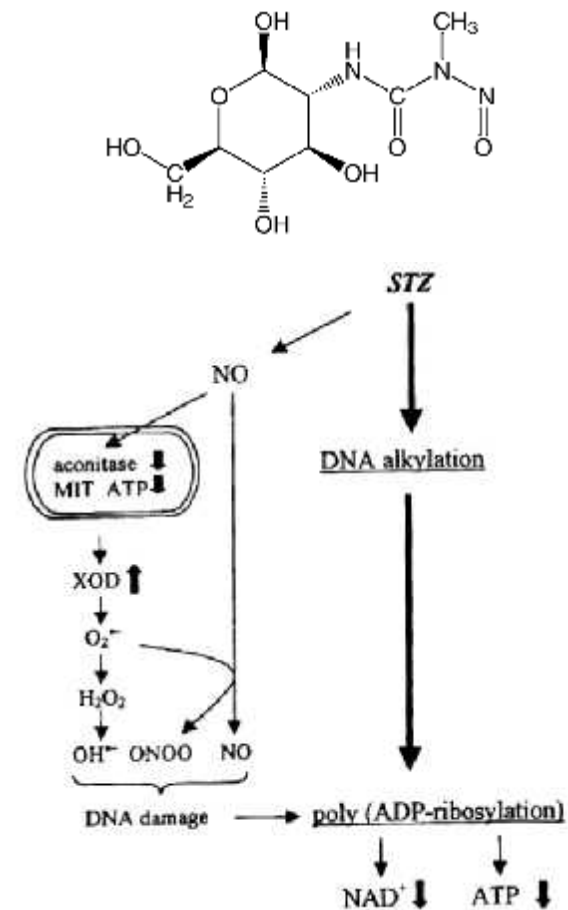
Úloha ROS a RNS u diabetes mellitus

Diabetogenní látky

Alloxan – model DM I

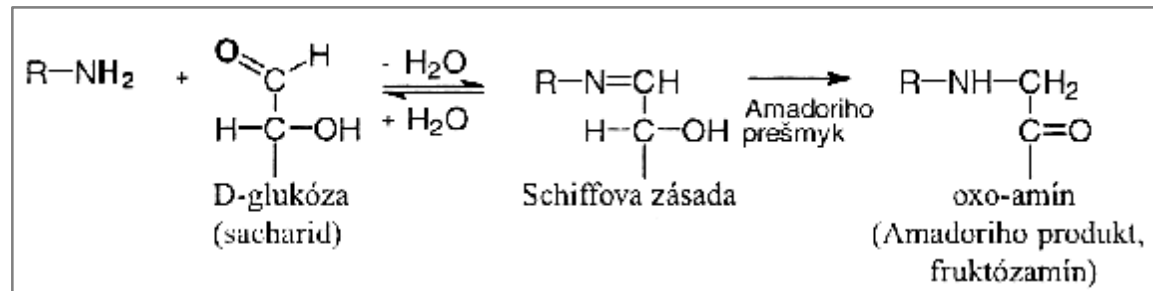
Streptozotocin – model DM I i DM II

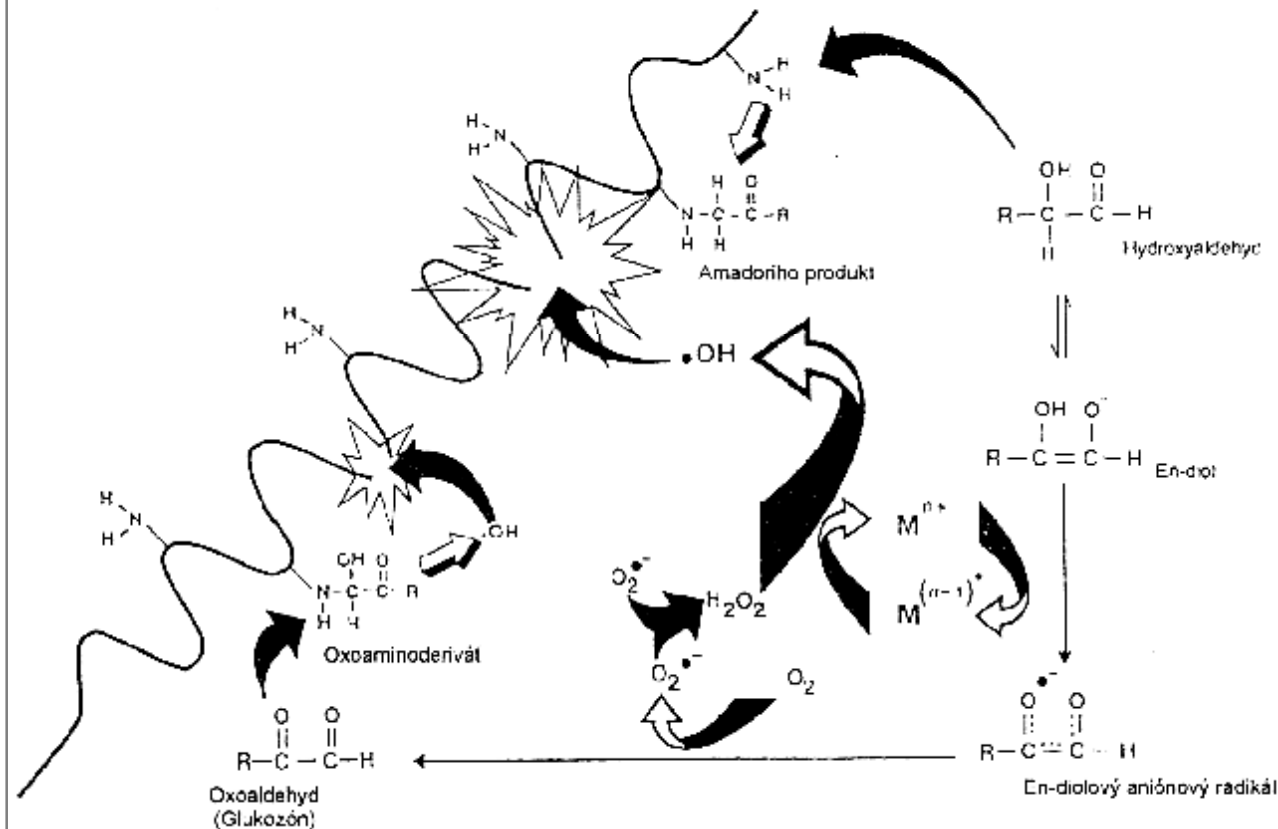
Fig. 2. The mechanism of streptozotocin (STZ)-induced toxic events in B cells of rat pancreas. MIT – mitochondria; XOD – xanthine oxidase

Úloha ROS a RNS u diabetes mellitus

Maillardova reakce

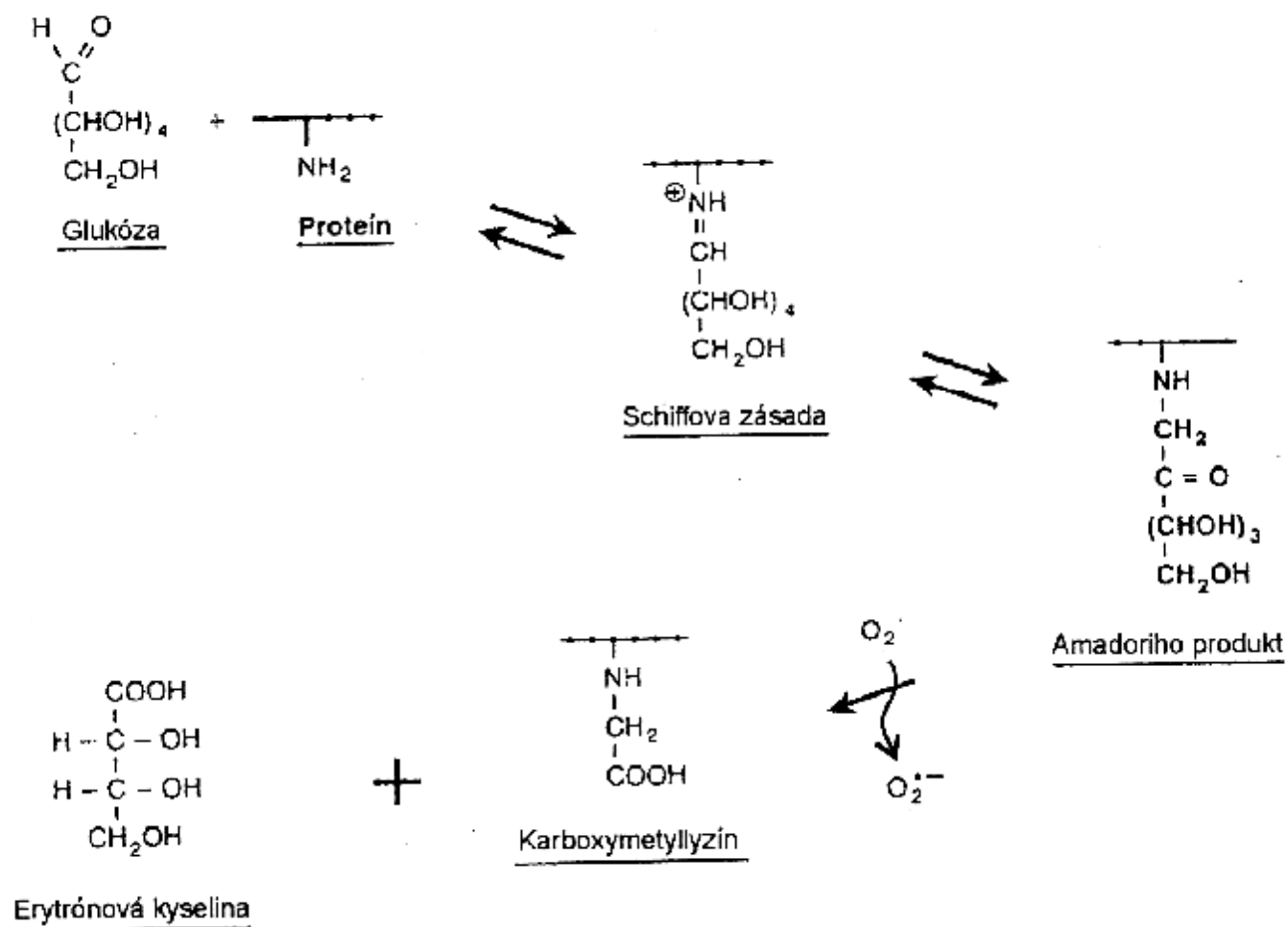
Obr. 6.2. Fragmentácia polypeptidových reťazcov hydroxylovým radikálom vznikajúcim pri autooxidácii redukovaných sacharidov a Amadoriho produktu (Hunt a kol., 1988)

Úloha ROS a RNS u diabetes mellitus

Karboxymethyllysin (CML)

Obr. 6.6. Oxidačná degradácia Amadoriho produktu na karboxymetyllyzín (Brownlee, 1989)

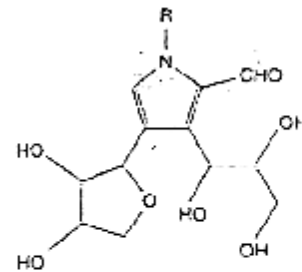

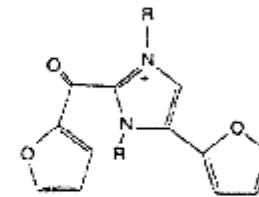
Úloha ROS a RNS u diabetes mellitus

Obr.6.5. Chemické štruktúry AGEs (Janebová a kol., 1999)

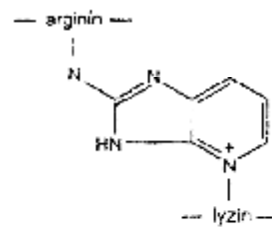
Produkty pokročilé glykace proteinů (AGE)

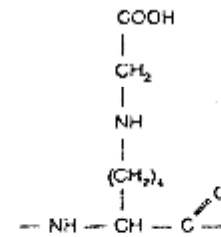
1-alkyl-2-formyl-3,4-diglukozyf-pyrol
AFPG

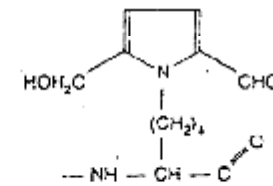
2,2-(furoyl)-4(5)-(2-furanyl)-1H-imidazol
FFI

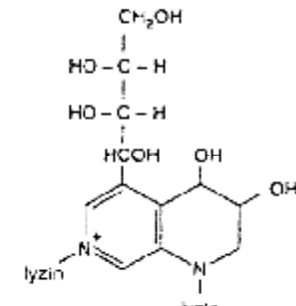
imidazo(4,5-b)pyridinium
pentozidin

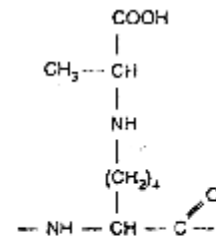
N ϵ -(karboxymetyl)lyzín
CML

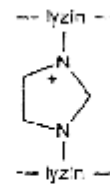
5-hydroxy-metyl-
1-alkyl-pyrol-2-karbaldehyd
pyralín

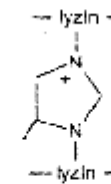
produkt: zosietenia
crossline

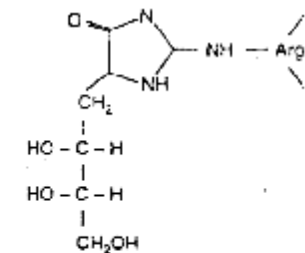
N ϵ (karboxyetyl)lyzín
CEL

glyoxál-lyzín dimér
GOLD

malylglyoxál-lyzín dimér
MOLD

3-deoxyglukozón-argininimidazolón
3DG-Arg-imidazolón

Úloha ROS a RNS u diabetes mellitus

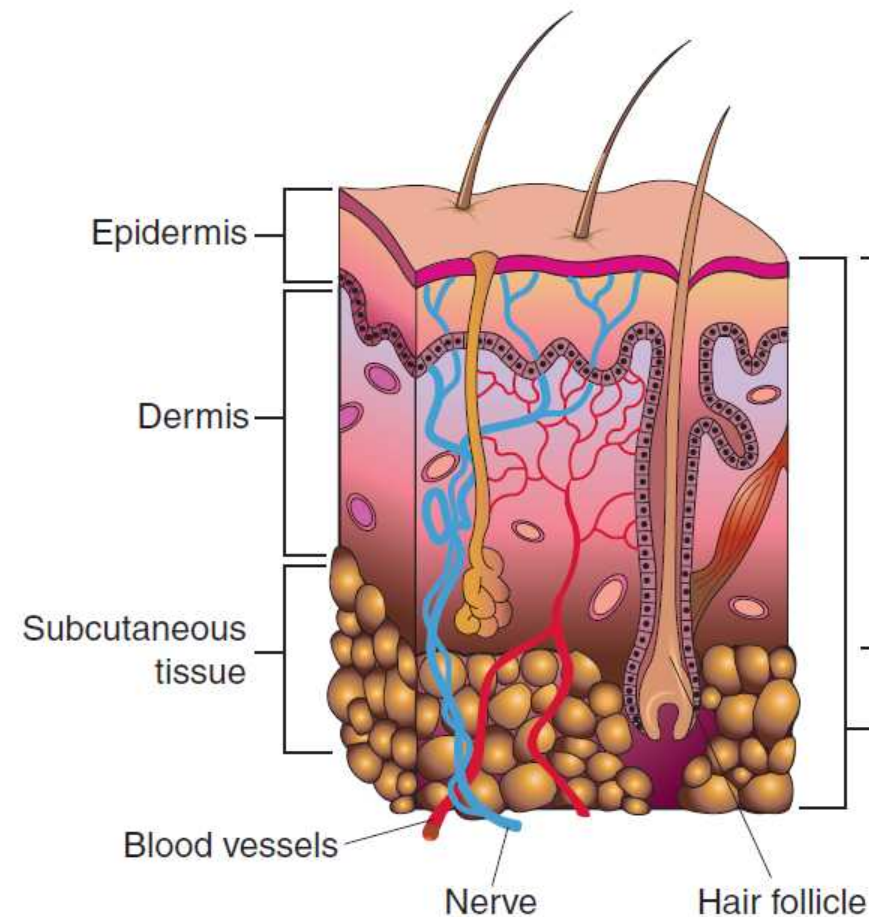
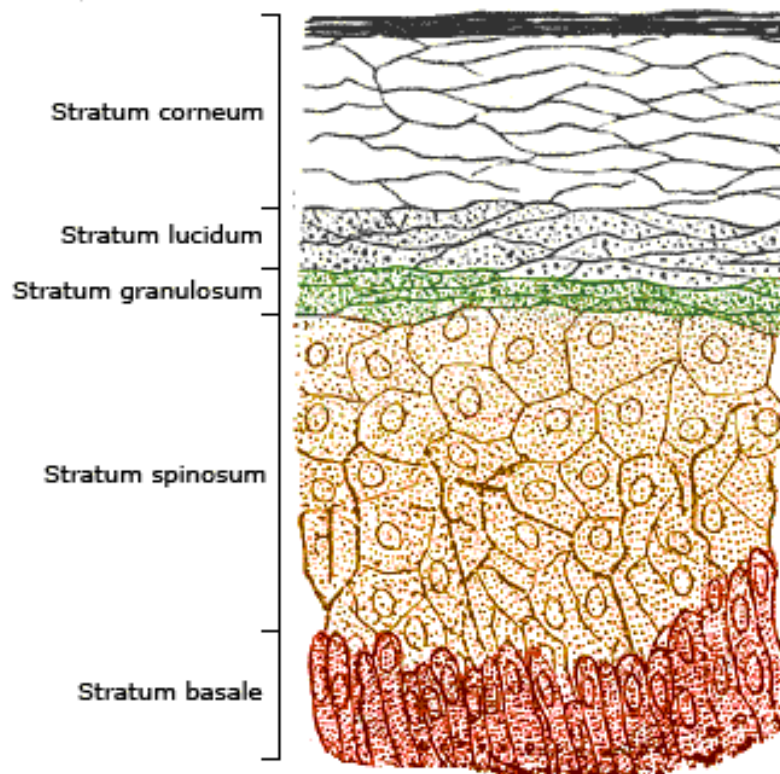
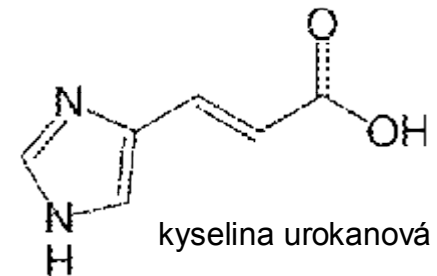
Produkty pokročilé glykace proteinů (AGE)

- jsou schopny samotné tvořit superoxid nebo H_2O_2
- monocyty a makrofágy mají speciální receptory pro AGE, tzv. RAGE
- interakce s nimi vede k imunitní odpovědi, nadprodukcí adhezních molekul a lokálnímu poškození tkání
- AGE-modifikované proteiny mohou aktivovat procesy nadměrné proliferace cév, což se projevuje zejména u diabetické retinopatie
- modifikací metabolismu glukózy a aktivací polyolové cesty se v buňkách mění poměr $NADPH/NADP^+$ a stoupá poměr $NADH/NAD^+$, což je situace podobná hypoxii
- hyperglykemická hypoxie a nadbytek $NADH$ vede k zvýšené syntéze diacylglycerolu (DAG) a při zvýšené retenci Ca^{2+} v buňce k aktivaci proteinkinasy C (PKC), zvyšuje syntézu prostaglandinů, endotelinu 1 a snižuje syntézu NO
- tím přispívá ke vazokonstrikci v sítnici a moduluje hemodynamiku v ledvinách

Úloha ROS a RNS u radiačního poškození kůže

Hlavní chromofory kůže:

- nukleové kyseliny
- aminokyseliny tyrosin a tryptofan
- bílkoviny
- melaniny
- lipidy, zejména obsahující PUFA
- kyselina urokanová

Úloha ROS a RNS u poškození kůže

Zdroje poškození:

- UV C záření
  - energeticky nejbohatší, pohlcováno ozonovou vrstvou, 200-290 nm, je schopno přímého poškození DNA (zejména tvorba cross-links)
- UV B záření
  - 290-320 nm, způsobuje zejména úžeh, proniká do *stratum corneum*, může poškozovat DNA a proteiny přímým i nepřímým způsobem, podporuje tvorbu ROS, zejména singletového kyslíku, superoxidu, peroxidu vodíku a hydroxylového radikálu
- UV A záření
  - 320-400 nm je odpovědné za většinu senzibilizačních a fototoxických reakcí, podporuje tvorbu ROS, zejména singletového kyslíku, superoxidu, peroxidu vodíku a hydroxylového radikálu
- tepelné poškození
- radiace
- trauma

Úloha ROS a RNS u poškození kůže

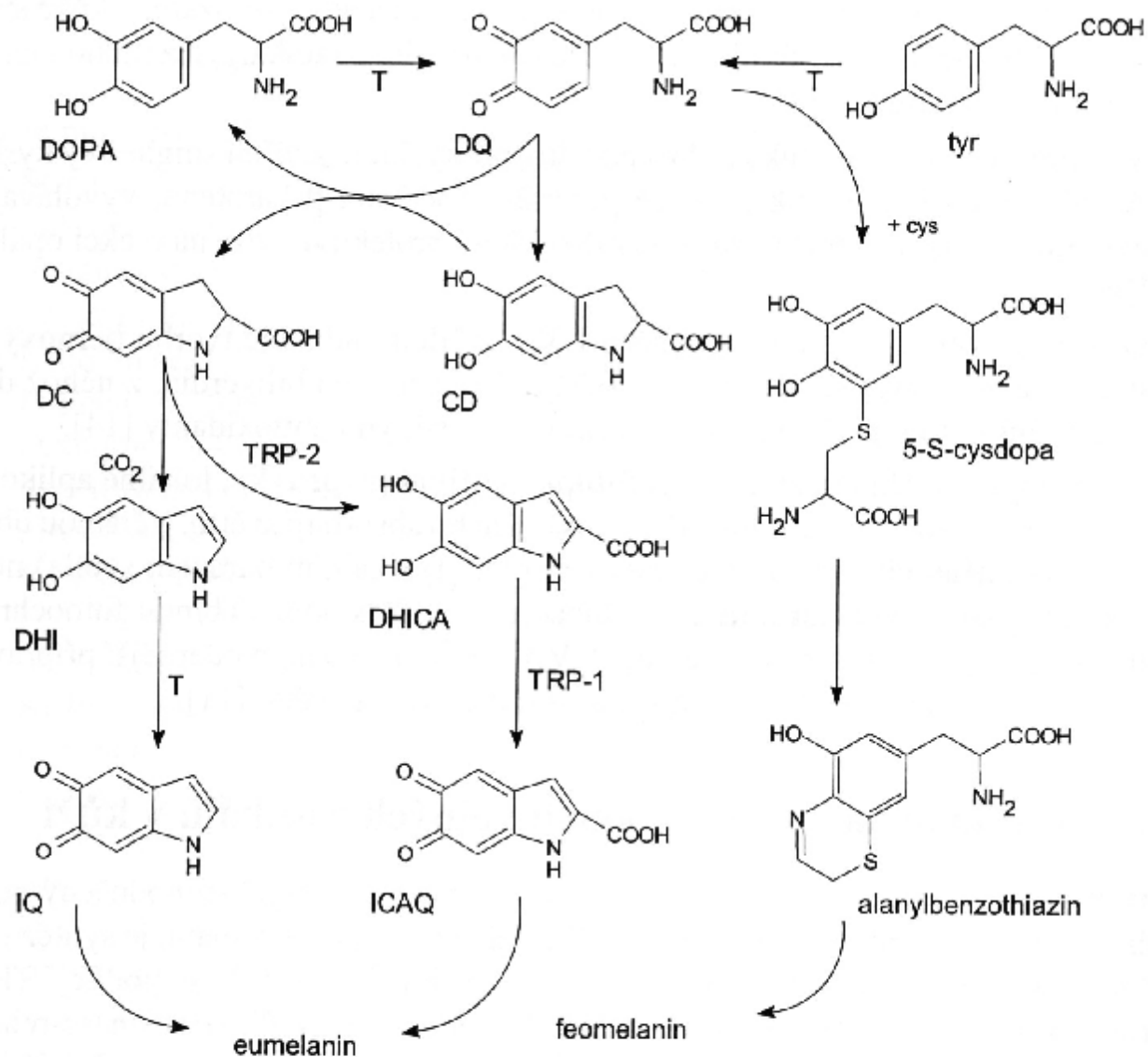
Specifické antioxidační systémy kůže:

- keratinizace
- melaninová pigmentace – absorpce fotonů a proměna na teplo, pseudodizmutázová aktivita
- kyselina *trans*-urokanová
- antioxidační enzymy, zejména SOD, peroxidasa, katalasa, GSH-peroxidasa
- nízkomolekulové antioxidanty – vit. E, GSH, cystein,
- v dermis se hromadí karoteny – výborné zhášecí singletového kyslíku
- ozáření UV A indukuje tvorbu HO-1 a její aktivitou vznikají z hemu biliverdin a bilirubin

Tab. 10 Mechanismy tvorby volných radikálů fotoreakcemi za účasti melaninu [8]

<i>Přímé fotoreakce</i>	<i>Fotoreakce se senzibilizátorem</i>
$M(\cdot)_n + h\nu \rightarrow M(\cdot)_n^* \rightarrow M(\cdot)_{n+x}$	$S + h\nu \rightarrow S^*$
$M(\cdot)_n^* + O_2 \rightarrow M(\cdot)_n^{ox} + O_2^{\bullet-}$	$S^* + M(\cdot)_n \rightarrow S + M(\cdot)_{n+x}$
$M(\cdot)_{n+x} + O_2 \rightarrow M(\cdot)_n^{ox} + O_2^{\bullet-}$	$S^* + O_2 \rightarrow S + {}^1O_2$
$2O_2^{\bullet-} + 2H^+ \xrightarrow{M(\cdot)_n} O_2 + H_2O_2$	

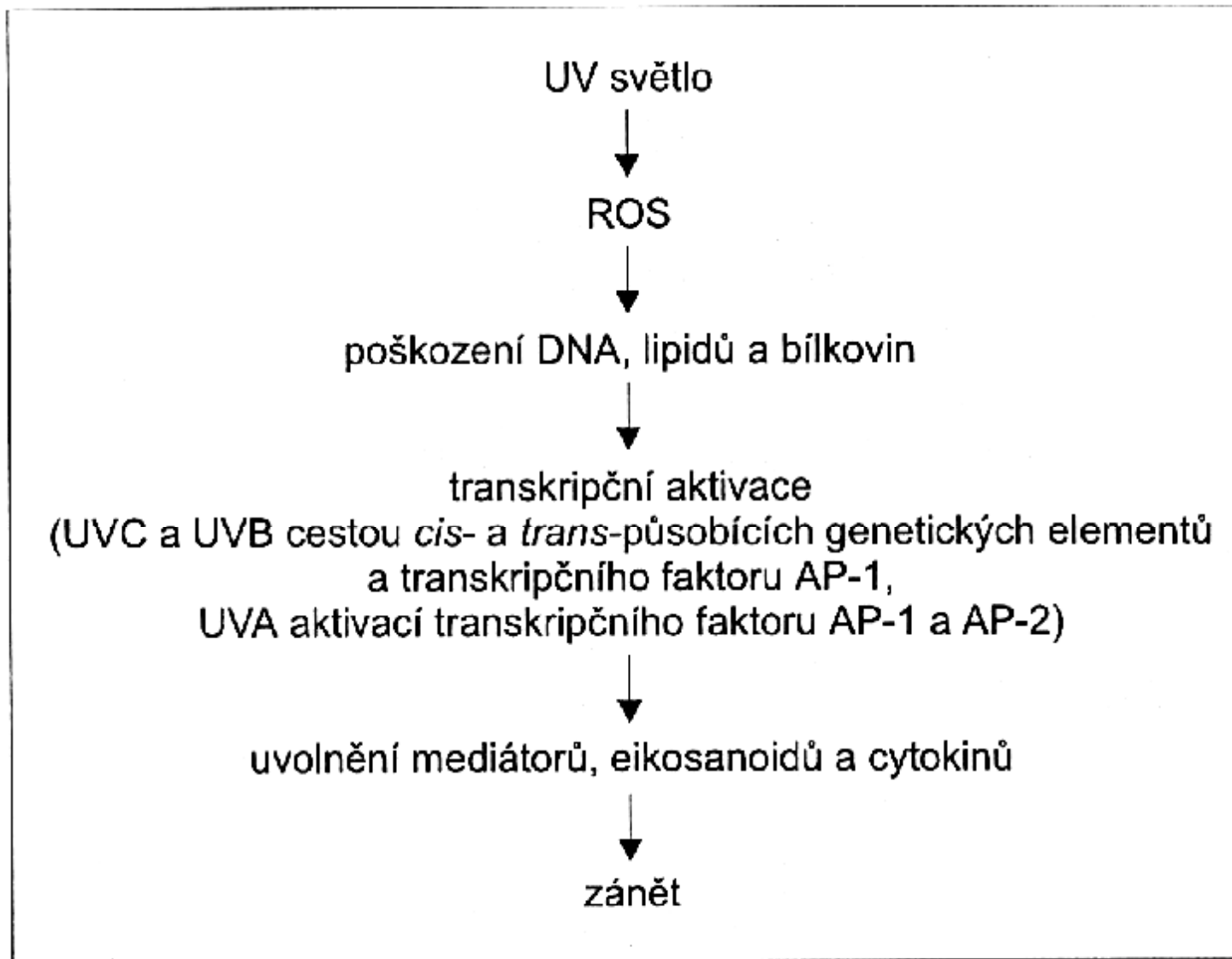
Tvorba melaninu

Obr. 42 Raper-Masonovo schéma melanogeneze

T – tyrozináza, TRP-1 – „tyrosinase-related“ protein 1, TRP-2 – „tyrosinase-related“ protein 2, tyr – tyrozin, cys – cystein, DQ – dopachinon, DC – dopachrom, CD – leukodopachrom (cyklodopa), DHI – 5,6-dihydroxyindol, DHICA – 5,6-dihydroxyindol-2-karboxylová kyselina, IQ – indol-5,6-chinon, ICAQ – indol-5,6-chinon-2-karboxylová kyselina, 5-S-cysdopa – 5-S-cysteinylDopa

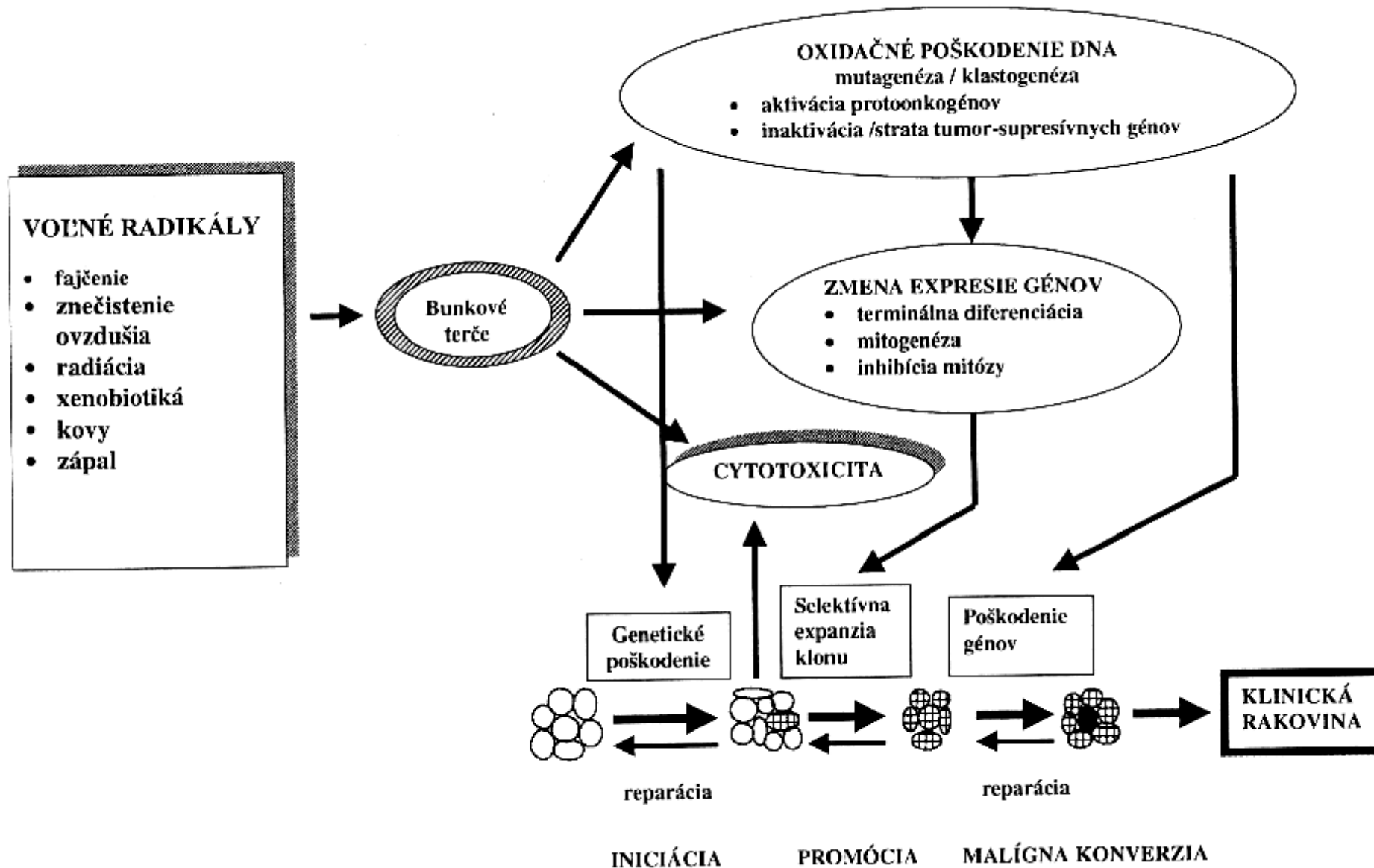
Úloha ROS a RNS u poškození kůže

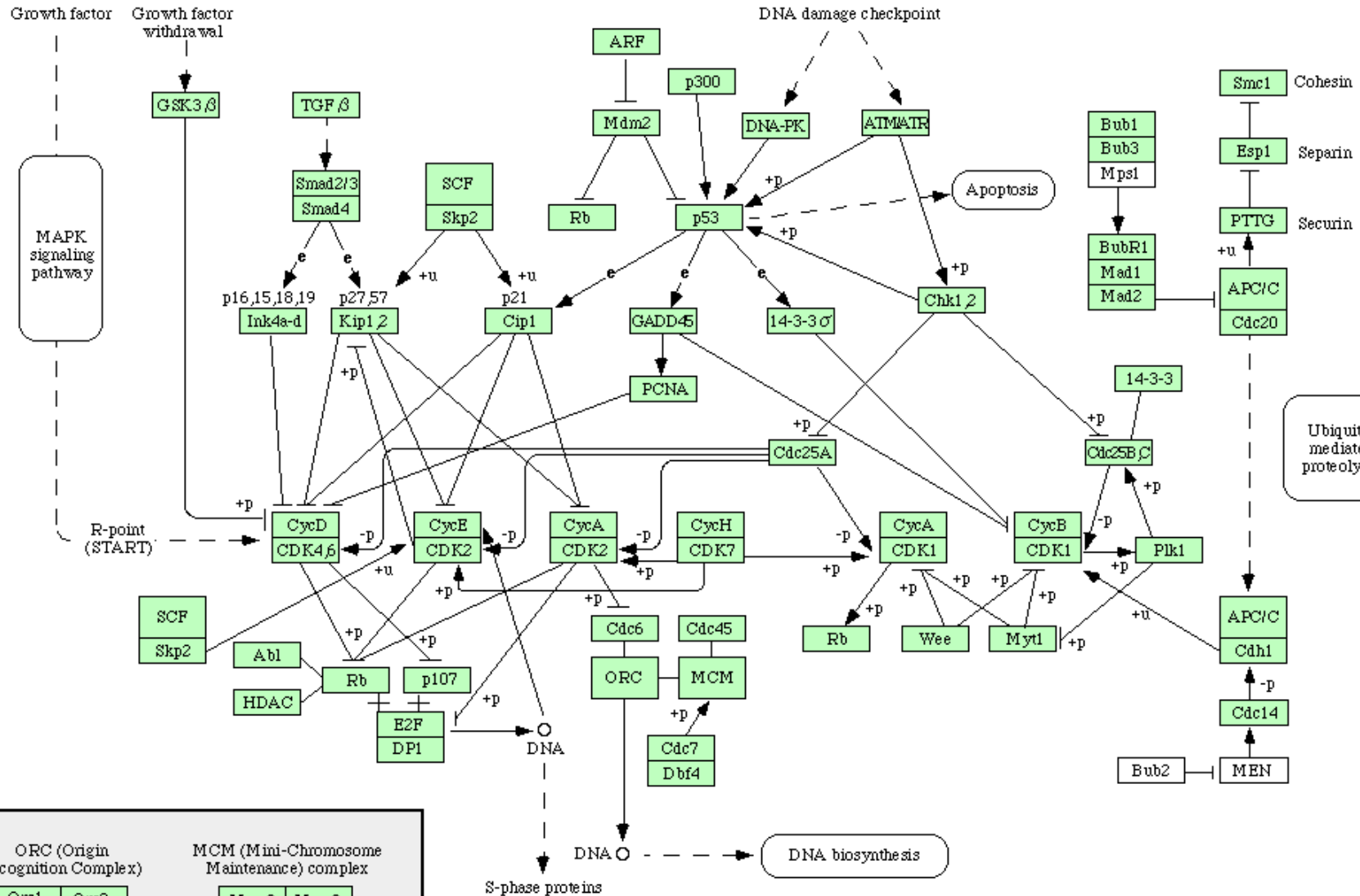
Působení ultrafialového světla v kůži

Úloha ROS a RNS v karcinogenezi

CELL CYCLE

ORC (Origin Recognition Complex)

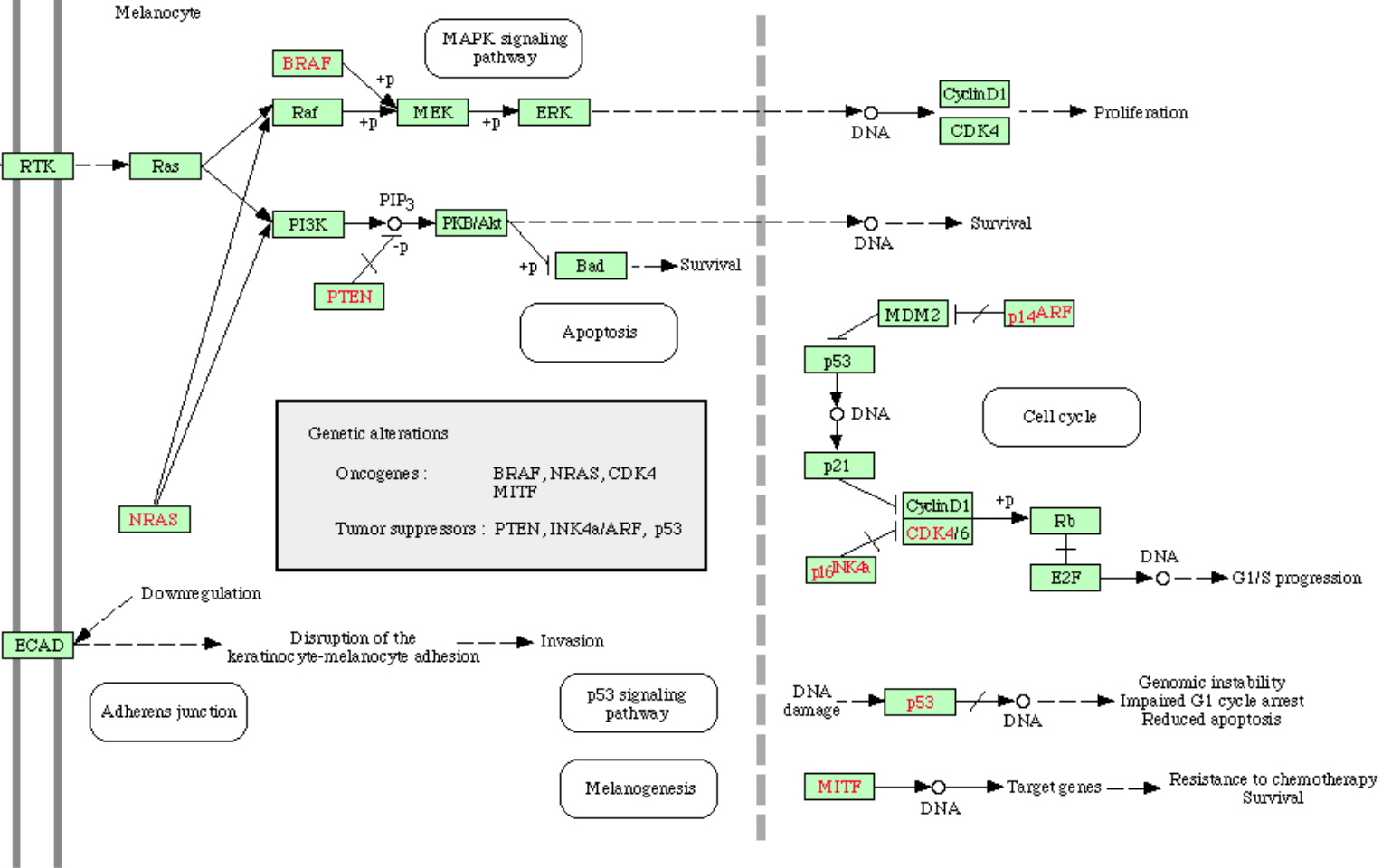
Orc1	Orc2
Orc3	Orc4
Orc5	Orc6

MCM (Mini-Chromosome Maintenance) complex

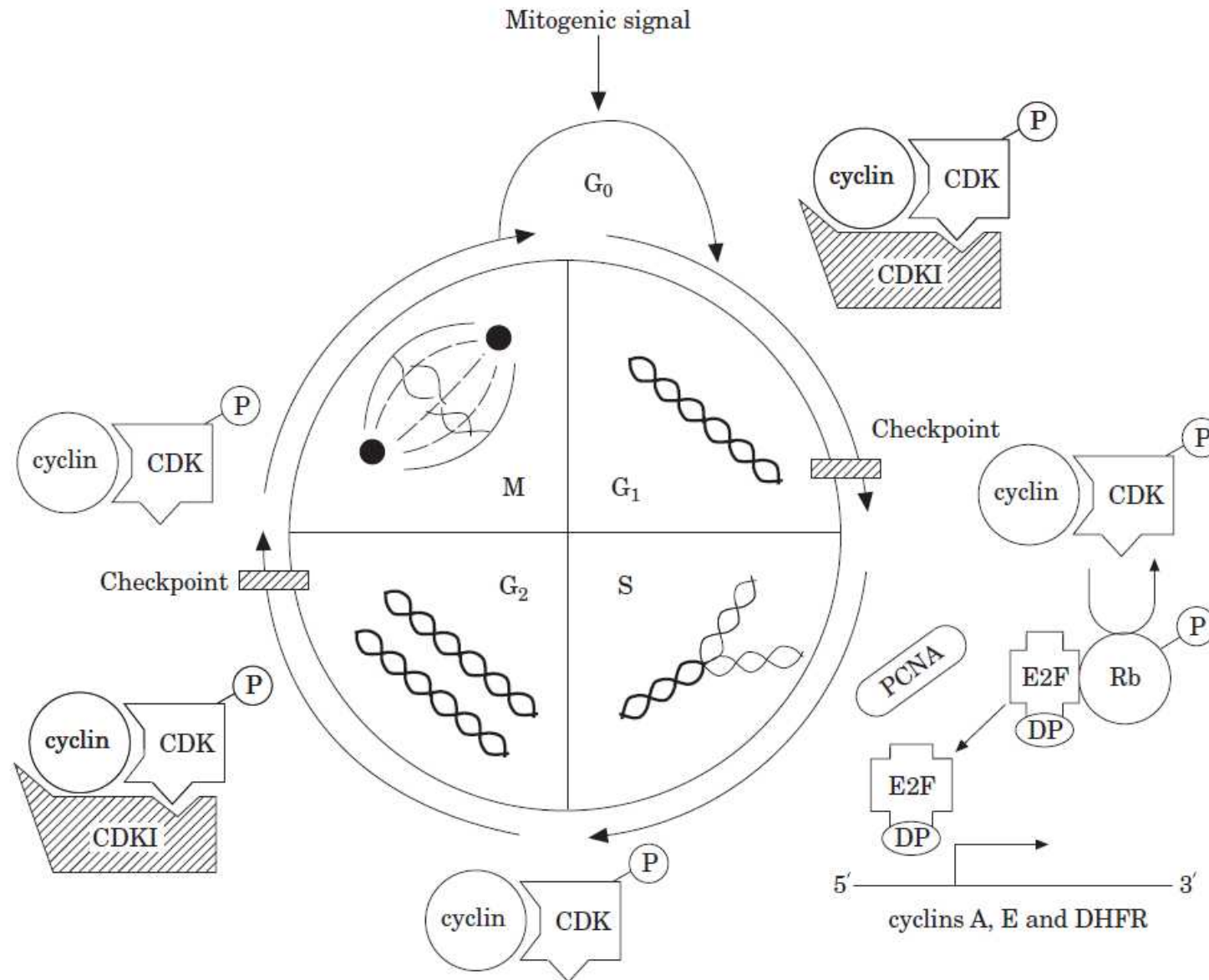
Mcm2	Mcm3
Mcm4	Mcm5
Mcm6	Mcm7

MELANOMA

Normal melanocyte
 Benign nevus
 Dysplastic nevus
 Radial-growth phase
 Vertical-growth phase
 Metastatic melanoma

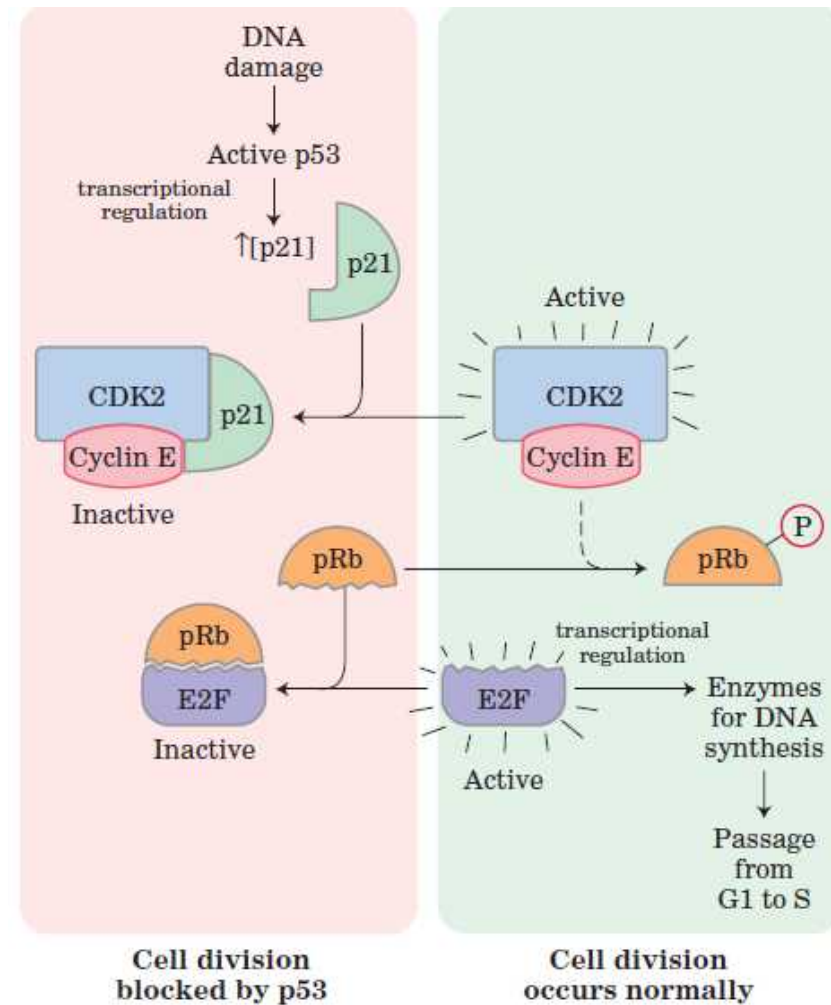

Úloha ROS a RNS v karcinogenezi

Figure 1 Diagram to show the progression of the mammalian cell cycle and the relationship between regulatory molecules involved in cell cycle control.

Úloha ROS a RNS v karcinogenezi

FIGURE 12-46 Regulation of passage from G1 to S by phosphorylation of pRb. When the retinoblastoma protein, pRb, is phosphorylated, it cannot bind and inactivate E2F, a transcription factor that promotes synthesis of enzymes essential to DNA synthesis. If the regulatory protein p53 is activated by ATM and ATR, protein kinases that detect damaged DNA, it stimulates the synthesis of p21, which can bind to and inhibit cyclin E-CDK2 and thus prevent phosphorylation of pRb. Unphosphorylated pRb binds and inactivates E2F, blocking passage from G1 to S until the DNA has been repaired.

COLORECTAL CANCER

Chromosome Unstable (CIN) pathway
Microsatellite Unstable (MSI) pathway

Normal epithelium

Dysplastic ACF

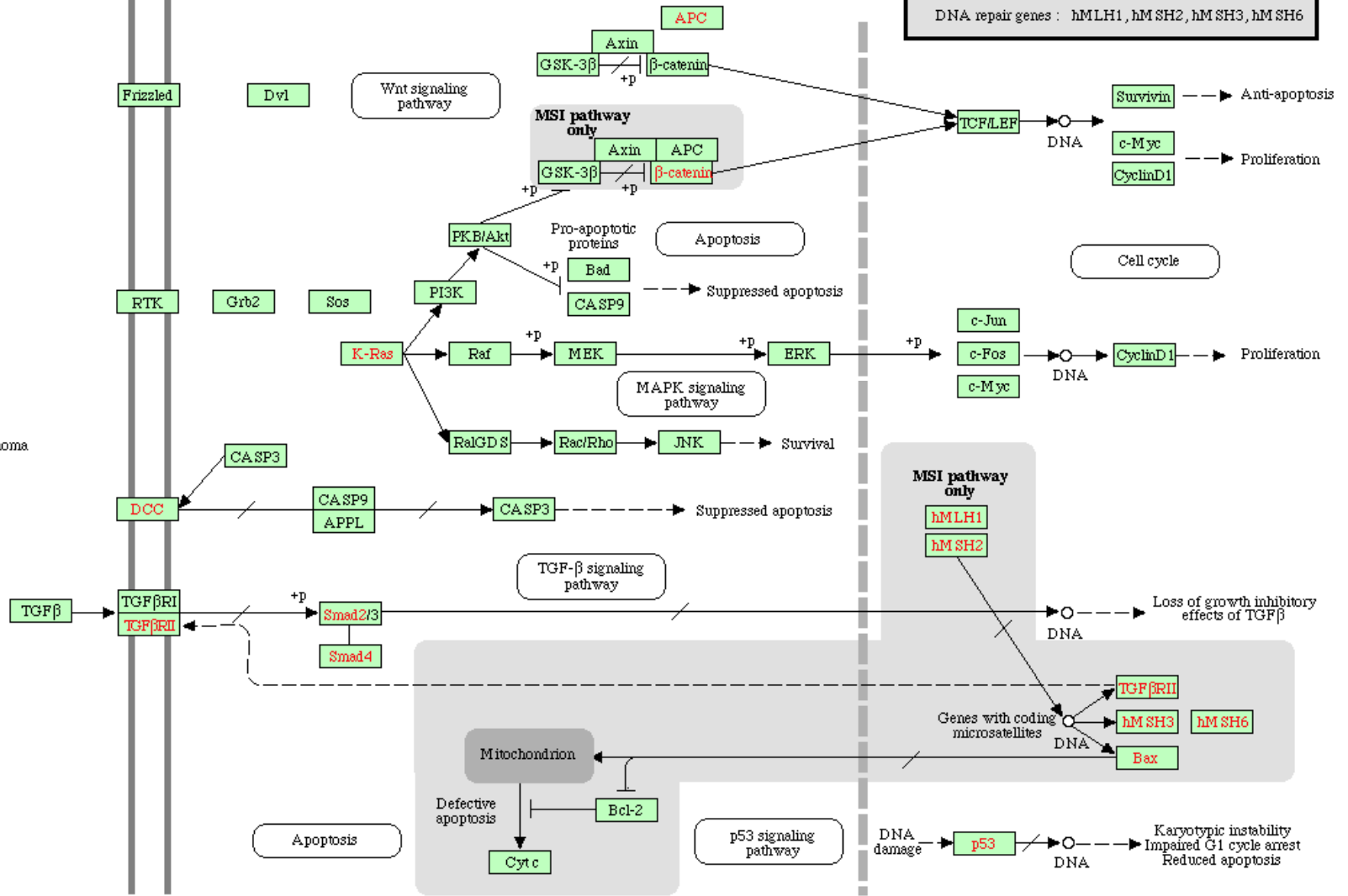
Early adenoma

Intermediate adenoma

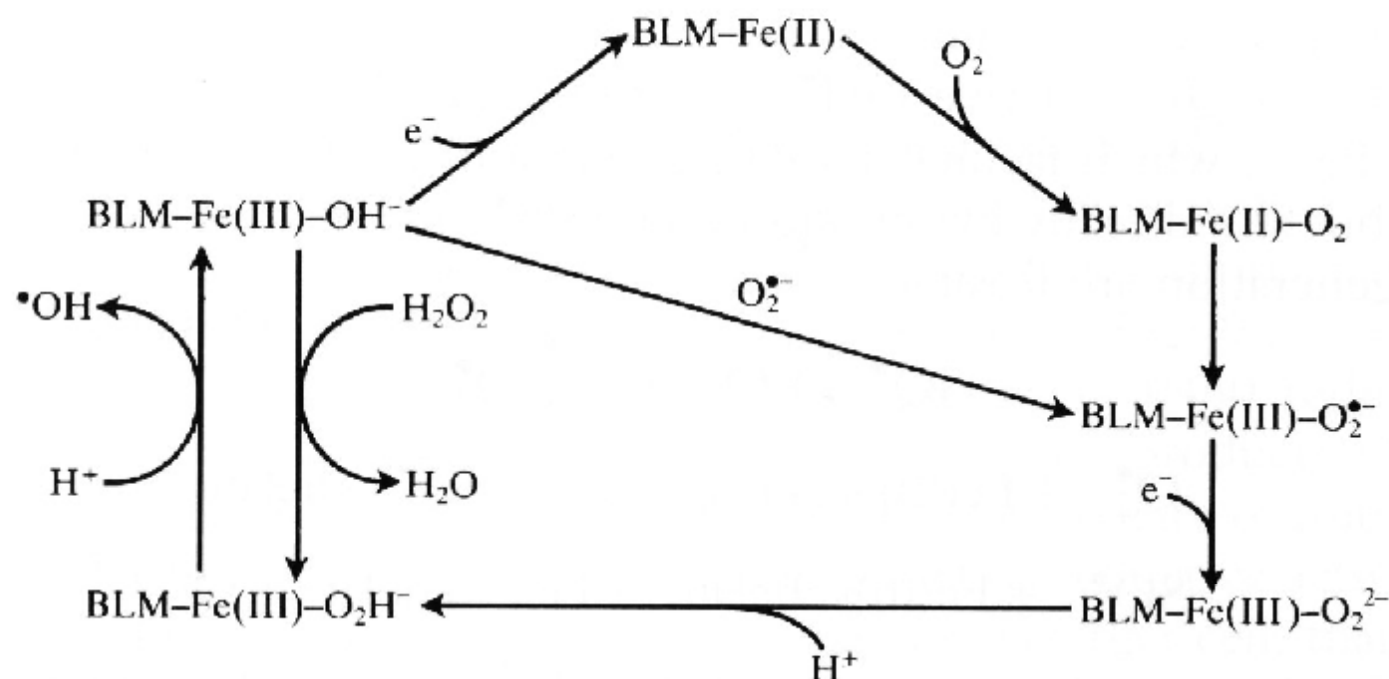
Late adenoma

Carcinoma

Colorectal epithelial cell

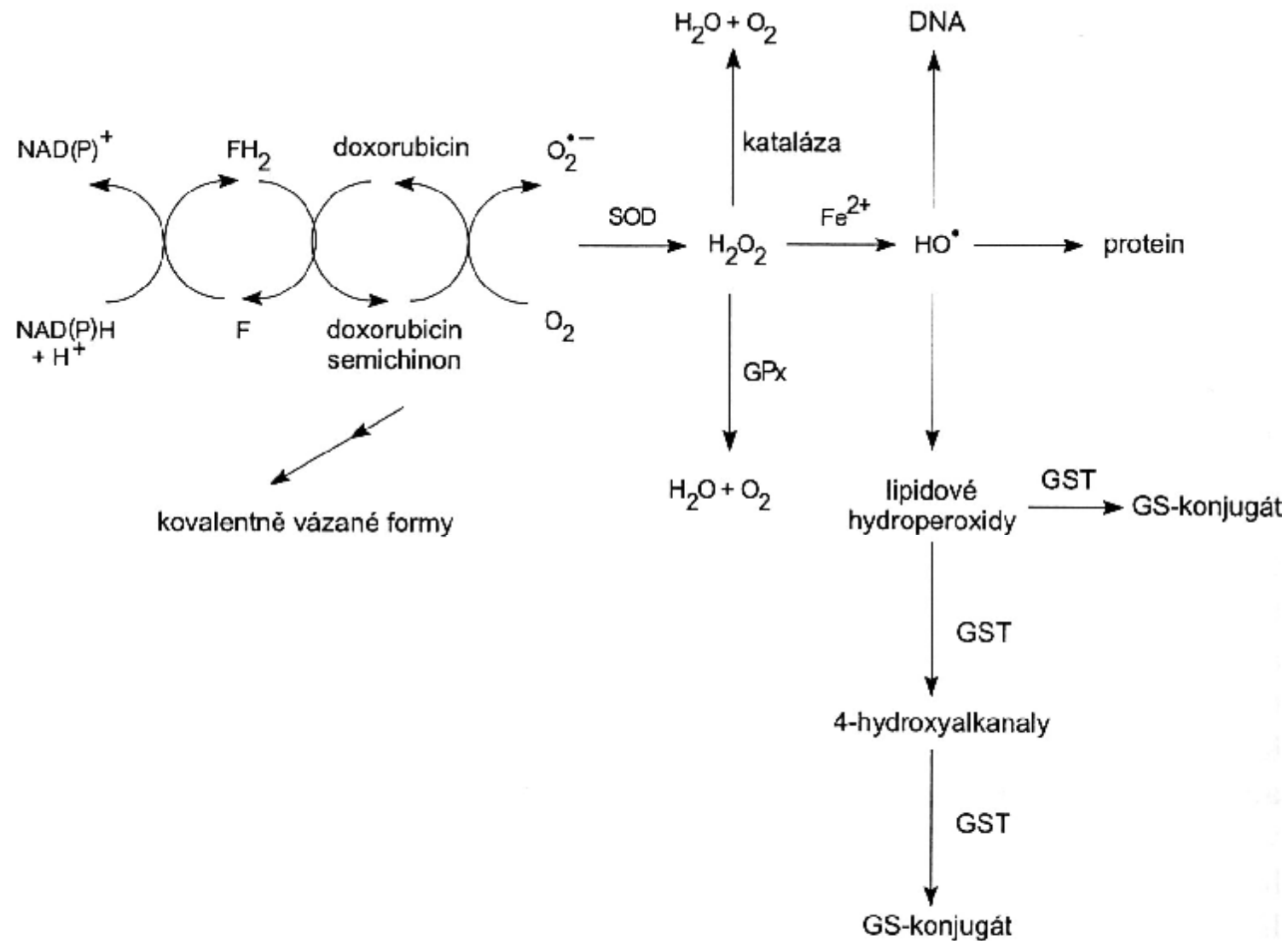
Úloha ROS a RNS v karcinogenezi

Fig. 9.23. Mechanism of bleomycin (BLM) action. The species that attacks DNA is thought to be a ferric peroxide, $\text{BLM-Fe(III)-O}_2\text{H}^-$. It can be formed by direct reaction of ferric bleomycin with H_2O_2 , or from a $\text{BLM-Fe(III)-O}_2^{\bullet-}$ complex. Diagram adapted from Sugiura *et al.* (1982) *Biochem. Biophys. Res. Commun.* **105**, 1511, with permission. Under appropriate conditions, $\text{BLM-Fe(III)-O}_2^{\bullet-}$ might decompose to release $\text{O}_2^{\bullet-}$, and $\text{BLM-Fe(III)-O}_2\text{H}^-$ to release $\text{OH}^\bullet$, explaining why these radicals have been detected (e.g. by spin-trapping) in some bleomycin-containing systems (e^- represents a reducing system, e.g. thiols, ascorbic acid, $\text{O}_2^{\bullet-}$ or reductase enzymes). The mechanism of bleomycin action resembles the catalytic cycle of cytochrome P450 (Chapter 1). (*Chem. Rev.* **98**, 1153 (1998)).

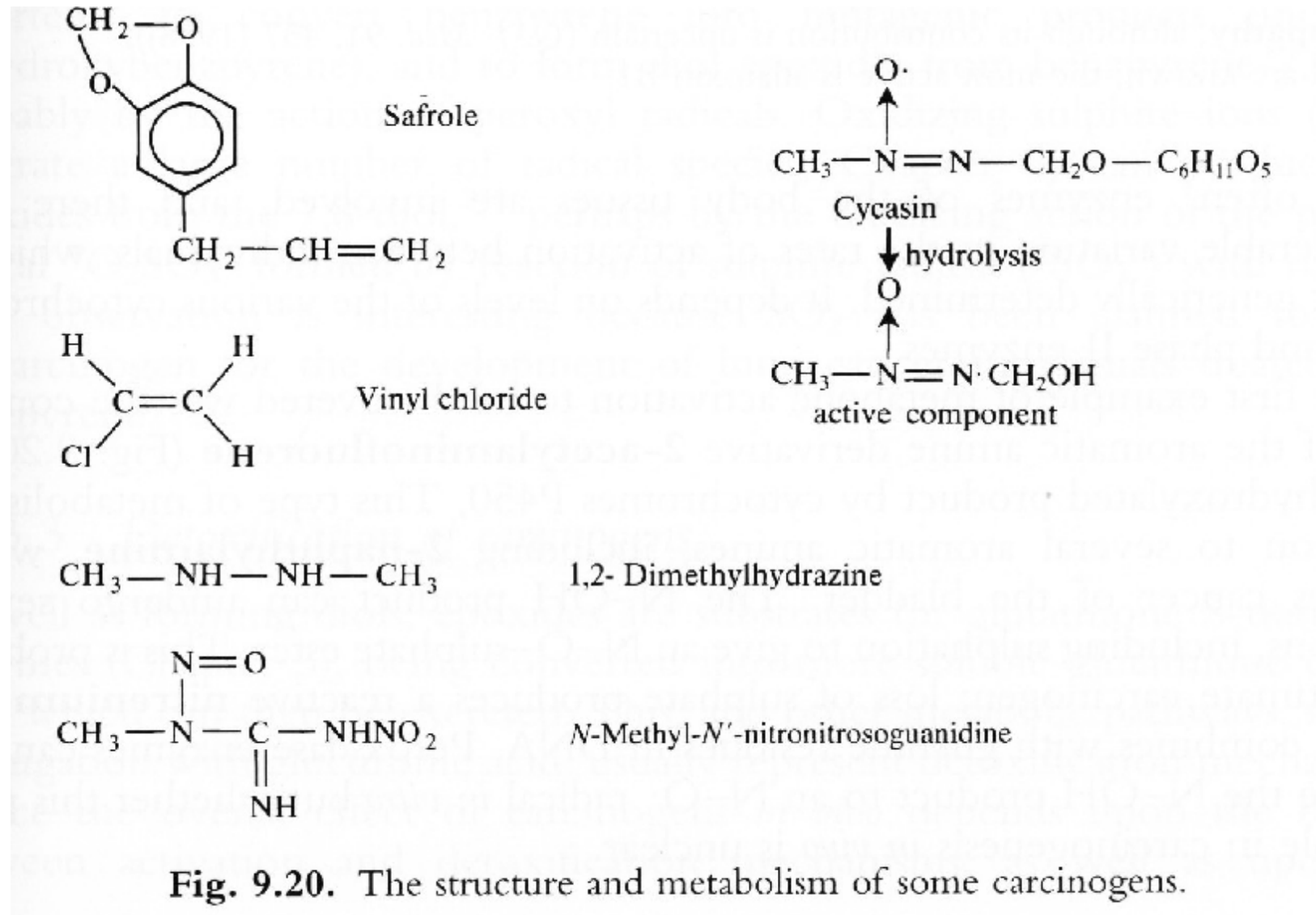

Úloha ROS a RNS v karcinogenezi

Obr. 44 Význam reaktivních forem kyslíku v mechanismu toxicity doxorubicinu a ochrana antioxidanty

Úloha ROS a RNS v karcinogenezi

Fig. 9.20. The structure and metabolism of some carcinogens.

Úloha ROS a RNS v karcinogenezi

